

Armin Mikos von Rohrscheidt

(Re)animatorzy dawnej historii a podróże w czasie wolnym : profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej

Turystyka Kulturowa nr 2, 22-54

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Armin Mikos v. Rohrscheidt

(Re)animatorzy dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej

Słowa kluczowe: odtwórstwo historyczne, turystyka kulturowa, produkt turystyczny

Streszczenie: Artykuł zajmuje się uczestnikami rekonstrukcji żywej historii i ich aktywnością w kontekście zainteresowań, potrzeb oraz organizacji turystyki kulturowej. Autor, po wskazaniu na ważniejsze zagadnienia związane z odtwórstwem historycznym i polskie publikacje, dotyczące tych kwestii, na podstawie badań ankietowych prezentuje profil uczestników grup zajmujących się tą sferą aktywności kulturalnej, a także zakres ich aktywności w odniesieniu do sfery edukacyjnej i bezpośrednio do turystyki. W ostatniej części opracowania zostają ukazane możliwości stojące przed polską ofertą turystyczno-kulturową, bazujące na potencjale grup reenactment oraz sformułowane postulaty w zakresie ich integracji w tę ofertę.

Wstęp

Zjawisko odtwórstwa historycznego („historical reenactment”) i środowisko polskich odtwórców historii, tworzące krąg jego animatorów i aktywnych wykonawców w naszym kraju, były już w ostatnich latach przedmiotem analiz i posiadają w przestrzeni polskiej refleksji naukowej swoją literaturę. Spośród piszących na ten temat najobszerniejsze i wnoszące najwięcej nowej wiedzy są analizy P. T. Kwiatkowskiego [2008], poświęcona samemu zjawisku jako jednej z form doświadczania historii i jego odniesieniu do historii rzeczywistej oraz M. Bogackiego [Bogacki 2006, 2008a, 2008b, 2010]. Ten ostatni autor proponuje między innymi ścisłą i opartą na fachowej literaturze oraz na własnych analizach definicję odtwórstwa historycznego, którą przyjęliśmy za podstawowe kryterium określenia badanego środowiska: „odtwórstwo historyczne [to] zbiór działań polegających na wizualnej prezentacji różnego rodzaju dziedzin życia człowieka w przeszłości przez osoby przebrane w stroje i posługujące się przedmiotami nawiązującymi (replikami lub rzadziej rekonstrukcjami) do wybranej epoki, względnie nawet oryginalnymi zabytkami” [Bogacki 2008b, s. 222]. W swoim najnowszym opracowaniu [2010] podejmuje on także próbę (dokonanego metodą szacowania) ustalenia liczebności środowiska polskich odtwórców. Bogacki zajął się w swojej analizie także problemem odniesienia reenactorów do kwestii historyczności i proponuje klasyfikację pod tym względem zarówno samych odtwórców, jak i prezentowanego przez nich poziomu rekonstrukcji [2008b, s. 238-241]. Z kolei problematykę turystyki żywej historii i udziału w niej elementu rekonstrukcji historycznej podejmują między innymi K. Buczkowska [2008, s. 59], K. Rojek [2009] i A. Mikos v. Rohrscheidt [2008, s. 129-133 i szerzej: 2010a, s. 150-155]. W opracowaniu tego ostatniego wskazana zostaje istotna z punktu widzenia tego segmentu turystyki kulturowej cecha grupy odtwórców („reenactorów”), którzy w odniesieniu do tego typu podróży turystycznych są nie tylko aktywnymi turystami „żywej historii”, ale stanowią jednocześnie - jako krąg osób - jej właściwy rdzeń. Przez swoje działania kreują oni lub współ-kreują bowiem wydarzenia (eventy) „żywej historii” i tym samym inspirują innych turystów, jako widzów tych eventów, do podróżowania w miejsca jej realizacji. Odtwórcy (patrząc grupowo) stają się przez to organizatorami turystyki żywej historii, zaś indywidualnie: jej „aktorami” - w obu zaś przypadkach rodzajem żywych elementów tej gałęzi turystyki kulturowej, która w znakomitej większości może zaistnieć na skutek ich działania, zaś bez nich nie może się obyć. We

wspomnianym opracowaniu [2010a, s.152-155], jak również w pracy K. Buczkowskiej [2009, s. 99-100, s.108, 114-115] zostały wymienione, częściowo zaś także zaprezentowane jako studia przypadków ważniejsze europejskie i polskie przykłady eventów z udziałem odtwórców historii, funkcjonujące jako magnesy turystyki kulturowej.

W polskich badaniach nad turystyką w zakresie, który jest przedmiotem niniejszego opracowania, w ostatnich latach uczyniony został zatem znaczący postęp: zauważono zarówno istnienie i wpływ środowiska, którego analizę chcemy tu podjąć, jak i jego znaczenie dla jednej z form turystyki kulturowej. Literatura fachowa odnosząca się do turystyki jak dotąd tylko sporadycznie i marginalnie dotyka kwestii znaczenia tej grupy dla turystyki eventowej, turystyki żywej historii oraz turystyki militarnej, wspomina o możliwości ich wykorzystania w ich organizacji i rozwijaniu ich oferty. Nadal także w wiedzy na ich temat, którą dysponujemy, pozostały istotne braki. W szczególności odnoszą się one do aktywności turystycznej tego środowiska i do rozmaitych pól innych działań przez nie podejmowanych, mogących przynieść korzyść turystyce kulturowej i stanowić pola współpracy z jej organizatorami. Poza fragmentarycznymi wynikami badań, zawartymi m. in. w niepublikowanych pracach magisterskich i odnoszącymi się każdorazowo do niewielkich części omawianego środowiska, nie zgromadzono jak dotąd „twardych” danych, na podstawie których dałoby się odpowiedzieć na szereg pytań o znaczeniu podstawowym z punktu widzenia turystycznego potencjału tego środowiska. Należą do nich następujące kwestie: kim są polscy odtwórcy (czyli: jaki jest statystyczny obraz osób angażujących się w to hobby)? Jak liczne są przeciętne grupy i jak funkcjonują na co dzień? Jak wygląda skala ich turystycznych przedsięwzięć i na ile są w nich obecne elementy kreatywne? Jakie możliwości w odniesieniu do organizacji i rozwoju produktów turystyki kulturowej tkwią w funkcjonowaniu i aktywności polskich grup odtwórstwa? Na te pytania próbuje odpowiedzieć niniejsze opracowanie, opierając się na wynikach badania, przygotowanego i przeprowadzonego specjalnie w tym celu.

Rozdział 1.

Założenia i metodologia badań. Opis procedury badawczej

Badanie zostało przeprowadzone za pomocą ankiet, skierowanych do liderów grup odtwórstwa historycznego (ankieta 1) i do ich uczestników (ankieta 2).

Docelowa grupa poddana badaniu. Z uwagi na wielkość badanego środowiska oraz na znaczące różnice w tematyce działań odtwórczych, typach uczęszczanych przez grupy i poszczególnych uczestników eventów (i z uwagi na związane z tym możliwości dotarcia do potencjalnych respondentów), na dostrzegalne różnice preferencji w zakresie odtwarzanych dziedzin życia, zróżnicowanie typów i statusu obiektów, przy których grupy są afiliowane lub z którymi współpracują, używanego sprzętu czy wyposażenia, wreszcie rodzajów źródeł historycznych, wykorzystywanych przez grupy jako podstawy i kryteria rekonstrukcji (co musiało mieć wpływ na treść i konstrukcję pytań) - dokonano dla potrzeb analizy podziału polskich odtwórców na zajmujących się rekonstrukcją historii dawniejszej (do końca XVIII wieku) oraz historii nowszej i najnowszej: XIX i XX wieku, a następnie ograniczono badanie tylko do tej pierwszej grupy. Ostatecznie objęło ono zatem odtwórców wcześniejszych okresów historycznych (do końca wieku XVIII). W konsekwencji jego wyniki mogą być uznane za reprezentatywne dla tej właśnie części środowiska polskich odtwórców. W odniesieniu do pozostałych można z nich wnioskować jedynie na zasadzie analogii, zachowując należytą ostrożność w formułowaniu dalej idących opinii i postulatów.

Zakres badania. Wynikał on ze stwierdzonego stanu wiedzy i zarysowanych potrzeb badawczych, istotnych z punktu widzenia turystyki kulturowej, które opisano powyżej.

Badanie dotyczyło zatem wskazanej we wstępie problematyki i sformułowanych otwartych kwestii. Zakres przyjęty ostatecznie jako podstawa wyjściowa dla sporządzenia ankiet był następujący: w odniesieniu do uczestników odtwórstwa: profil osobisty, profil zainteresowań, stopień zaangażowania w działalność grupy, własna ocena skutków tego zaangażowania, rodzaj i zakres aktywności o charakterze turystycznym, związanych z uprawianym hobby, aktywności mogące stanowić poważniejszy potencjał z punktu widzenia celów i potrzeb turystyki kulturowej. W odniesieniu do grup zakres badania stanowiły: profil grupy i dotyczące jej dane statystyczne, profil aktywności odtwórczej i jej rodzaje, intensywność życia grupowego (w tym sfera organizacyjna i sfera publiczna), aktywność turystyczna, aktualnie wykorzystywane typy i kanały współpracy zewnętrznej oraz świadczone usługi w dziedzinie edukacji, kultury i turystyki.

Konstrukcja narzędzi badawczych i metodyka układania pytań. Dla zapewnienia rzetelności wyników badania przyjęto zasadę stosowania różnych typów pytań: zamkniętych z dwoma opcjami, zamkniętych z wieloma opcjami do wyboru (głównie przedziałowych), półotwartych z opcjami wyboru odpowiedzi oraz możliwością wpisania jej własnej wersji przez respondenta, wreszcie pytań otwartych, dopuszczających dowolną odpowiedź. Pytania zamknięte stosowano wszędzie tam, gdzie było to możliwe, przy czym uwzględniano jak najliczniejsze opcje wyboru o ostro i zrozumiale rozgraniczonych przedziałach. Tam, gdzie spodziewane były różnorodne wersje odpowiedzi, dopuszczono także dodatkową możliwość udzielenia własnej wersji odpowiedzi, nie uwzględnionej w ramach proponowanych opcji (pytanie półotwarte). W odniesieniu do kilku kwestii zdecydowano się na zastosowanie pytań otwartych, umożliwiających przekaz informacji odpowiadającej faktycznemu stanowi, nie mieszczącej się w standardowych odpowiedziach. W odniesieniu do pytań z możliwą opcją własnego komentarza lub wyboru z dopuszczeniem odpowiedzi własnej przyjęto zasadę osobistej ewaluacji przez badającego, rezygnując z ewaluacji automatycznej przez narzędzie zliczające odpowiedzi. Próbné kwestionariusze ankiet zostały poddane weryfikacji na grupie 15 osób i 4 przedstawicieli grup odtwórstwa, po czym pytania poprawiono i sformułowano ostateczną wersję kwestionariuszy.

Struktura kwestionariuszy ankiet.

Kwestionariusz ankiety 1, dotyczącej grup odtwórstwa dawnej historii, obejmował metryczkę grupy oraz siedem grup zasadniczych pytań. Rozpoczynająca kwestionariusz ankiety metryczka grupy zawierała pytania o podstawowe informacje na jej temat (oficjalna nazwa, siedziba lub lokalizacja, adres korespondencyjny, elektroniczny i ewentualne adres strony www grupy, a także dane osoby kontaktowej lub wypełniającej ankietę (nazwisko i imię, formę kontaktu oraz ewentualną afiliację grupy lub osoby kontaktowej przy obiekcie). W kolejnych częściach kwestionariusza pytano o 1. aktualne dane statystyczne grupy i aktualny profil jej działalności odtwórczej (pytania o główny profil aktywności grupy i ewentualnie profile poboczne, status grupy, ilość członków formalnych i nieformalnych uczestników, częstotliwość i typ spotkań grupowych, ilość członków formalnych i uczestników nieformalnych, wiek najstarszego i najmłodszego uczestnika, typ i poziom wykształcenia uczestników), 2. wyposażenie do działań odtwórczych (posiadanie wyposażenia i ubioru historycznego i tryb ich pozyskiwania oraz posiadanie literatury fachowej), 3. formy stosowanej komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej (portal www, listy mailingowe, forum tematyczne/grupowe, wewnętrzne czasopisma/blogi i in.), 4. skalę uczestnictwa grupy w eventach odtwórstwa historycznego (osobno tematycznych i pozatematycznych, krajowych i zagranicznych, a także o ich lokalizację, okres organizowania i przecięty czas trwania, średnią ilość zaangażowanych w nie członków grupy), 5. działalność grupy na rzecz turystyki i edukacji (w tym pokazy, szkolenia, lekcje historyczne, ilość stosowanych scenariuszy, średnią ilość uczestników pokazów i średnią ilość widzów w

ostatnich latach, ewentualne pobieranie opłat za te usługi), 6. współpracę grupy z instytucjami kulturalnymi oraz przedsiębiorstwami (w tym z branży turystycznej, status tej współpracy), wreszcie 7. aktywność grupy na rzecz środowiska lokalnego, w tym obiektów historycznych i kulturalnych. Ankieta zawierała w sumie 59 pytań.

Kwestionariusz ankiety 2, skierowanej do członków/uczestników grup odtwórstwa historycznego poza wydzieloną metryczką nie był podzielony na części. Na metryczkę tego kwestionariusza ankiety składało się 6 pytań (o płeć uczestnika, jego wiek, wykształcenie posiadane lub zdobywane, czas i tryb wstąpienia do grupy oraz o status w grupie: formalnego członka czy nieformalnego uczestnika). W głównej części kwestionariusza znalazło się 18 pytań. Dotyczyły one: częstotliwości udziału członka grupy w spotkaniach grupowych, wyjazdach na eventy odtwórstwa (krajowe i zagraniczne), jego udziału w lekcjach i pokazach historycznych, jego uczestnictwa w wynagradzanych i nie wynagradzanych pracach na rzecz obiektów historycznych lub kulturalnych, mających związek z działalnością grupy lub z jej tematyką, uczestnictwa w oprowadzaniu turystów po takich obiektach i miejscach, posiadania przezeń ubioru i wyposażenia potrzebnego dla celów odtwórczych, trybu ich pozyskania, ich kompletności i adekwatności do tematyki i roli uczestnika, rangi i roli tego hobby w jego czasie wolnym, wpływu wykonywanej działalności odtwórczej na jego zainteresowania i stan wiedzy, nabycie nowych cech i umiejętności, na wybór kierunku edukacji, wykonywanego zawodu, związku jego pozostałej aktywności turystycznej z uprawianym hobby, wreszcie kwestii relacji między tym hobby a zarobkowaniem lub utrzymaniem się w jego przypadku (w tym aktualnym i jego opinia na temat możliwości zarobkowania tym sposobem w przyszłości).

Tryb przeprowadzania badań. Kontakt z grupą docelową był nawiązywany z wykorzystaniem dwóch kanałów komunikacji. Pierwszym sposobem dystrybucji kwestionariuszy ankiety były osobiste rozmowy badającego z liderami grup odtwórczych, przy czym wyjaśniano cel i zakres badania oraz przekazywano dostęp do umieszczonego online kwestionariusza ankiety (z loginem i hasłem), ustalając z liderem orientacyjne ramy czasowe jego wypełnienia przez lidera i członków grupy. Każdego lidera proszono przy tym, by w rozmowie z członkami grupy przekazał cele badania oraz dostęp do kwestionariuszy indywidualnych uczestnikom grupy (i tylko im) z prośbą o ich wypełnienie. Takie rozmowy odbyły się podczas zjazdów, eventów i innego rodzaju wydarzeń, z licznym uczestnictwem grup rekonstrukcji, odbywających się pomiędzy lipcem 2009 a sierpniem 2010, między innymi m. in. w Grzybowie k. Wrześni, Łądzie nad Wartą, w Poznaniu, Wolinie, na Polach Grunwaldzkich, w Malborku, Biskupinie, Golubiu-Dobrzyniu, Krakowie, gdzie doszło do kontaktu badającego z przedstawicielami około 70 grup odtwórstwa, ukierunkowanych na rekonstrukcję dawniejszych epok historii. Drugą metodą było przekazywanie rozbudowanej informacji o badaniu, jego celach i jego trybie za pomocą poczty elektronicznej na adresy liderów grup odtwórczych zamieszczone na forach [Bagrit 2010; Freha 2010], a także publiczna prośba skierowana do tego środowiska, zamieszczona na portalu komunikacyjnym grup odtwórstwa [Do Broni 2010]. W informacjach dokładnie sprecyzowano główne założenia i zakres badania, przy czym proszono liderów grup o wypełnienie kwestionariuszy ankiet grupy przez nich samych oraz o przekazanie dostępu do kwestionariuszy ankiet indywidualnych ich poszczególnym uczestnikom. W przypadku apelu publicznego dostęp do kwestionariuszy ankiet przekazano tylko tym liderom grup odtwórczych, którzy w odpowiedzi na niego zgłosili się do badającego. Otrzymali oni także dokładne instrukcje w zakresie wypełniania kwestionariuszy. Badający był także dostępny telefonicznie oraz na drodze poczty elektronicznej przez cały okres badania i udzielał konsultacji w przypadkach, gdy przedstawiciele grup prosili o jakiegokolwiek wyjaśnienia lub chcieli się upewnić co do adekwatności niektórych aktywności grupy i udzielanych w związku z tym odpowiedzi. Także drogą telefoniczną (w przypadku grup) i poczty elektronicznej (w przypadku

kwestionariuszy indywidualnych) została przeprowadzona późniejsza (wyrywkowa) weryfikacja respondentów dla zapewnienia wiarygodności udzielonych odpowiedzi. Poddano jej 20 wypełnionych kwestionariuszy grupowych i 50 indywidualnych, przy czym wszystkie zostały potwierdzone.

Termin przeprowadzenia badań: zgodnie z wstępnym założeniem autora badanie powinno trwać około jednego roku, co pozwalało na osiągnięcie trzech celów: 1. uzyskanie próby na tyle licznej, by mogła być reprezentatywna dla badanego środowiska, 2. umożliwienie wszystkim respondentom wypełnienie kwestionariuszy poza sezonem ich największej aktywności albo po zakończeniu sezonu oraz 3. uniknięcie ryzyka dezaktualizacji najstarszych uzyskanych wyników przez nadmierne rozciągnięcie okresu badania. Ostatecznie okres wypełniania kwestionariuszy ankiet zamknął się pomiędzy 1. lipca 2009 a wrześniem 2010, kiedy to zamknięto dostęp online do obu ankiet i przystąpiono do ich weryfikacji oraz ewaluacji.

Kwestia ilości i reprezentatywności ankiet. Założono, że w sytuacji istnienia około 600 grup odtwórstwa z liczbą mniej więcej 6-7 tysięcy członków, próbą reprezentatywną będzie 100 grupowych oraz 300 indywidualnych ankiet. Po uruchomieniu elektronicznych kwestionariuszy online rozpoczęto wysyłanie próśb do uczestników i liderów grup oraz rozmowy z liderami i wręczanie im adresów ankiet podczas zjazdów i innych imprez z licznym uczestnictwem grup rekonstrukcyjnych. Oczekiwanie na wypełnione ankiety miało w założeniu trwać mniej więcej rok i jednocześnie do osiągnięcia założonej liczby wypełnień. Po osiągnięciu w dniu (7.09.2010) liczby 103 ankiet grupowych zamknięto możliwość wypełniania ankiet dla grup. Po osiągnięciu liczby 306 ankiet indywidualnych (29.09.2010) zamknięto dostęp do ankiet. Następnie dokonano ich przeglądu i wybiórczej weryfikacji, po czym usunięto 3 ankiety grupowe (jedna wypełniona podwójnie, dwie wypełnione w najmniejszym stopniu i uznane za niewystarczające źródła danych). Następnie zgodnie z tymi samymi kryteriami usunięto 6 niedostatecznie wypełnionych ankiet indywidualnych (w tym 3 podające zaledwie dane metryczkowe i wybiórczo 4-5 innych informacji), redukując w ten sposób ich liczbę do 300. W ten sposób zliczanie wyników ewaluowanych ankiet zostało uproszczone, z jednoczesnym zachowaniem rozkładu odpowiedzi i wierności wyników.

Podstawowa dla uznania reprezentatywności przeprowadzonego badania jest kwestia ogólnej liczebności badanego środowiska. Na podstawie ilości grup reprezentowanych na głównym ogólnopolskim forum [Bagrit 2010], w spisie uznawanym za miarodajny - (581 na dzień 7 listopada 2010) można ich liczbę ocenić na około 600-620 grup (581 plus ewentualnie nieliczne inne nieobecne w tym spisie). Natomiast zgodnie z szacunkiem przeprowadzonym przez M. Bogackiego [2010, s.55] w odniesieniu do wszystkich polskich odtwórców, całe badane środowisko może liczyć około 12.5 tysiąca osób. Po podziale tej grupy, koniecznym z uwagi na ograniczenie zakresu naszego badania do odtwórców dawniejszej historii (przez 2, co daje w rezultacie grupę około 6,5-7,5 tysięcy osób) należy ewaluowany ostatecznie materiał w liczbie 100 wypełnionych kwestionariuszy ankiet grupowych i 300 indywidualnych uznać za próbę odpowiednią w stosunku do założeń i celów badania, i wystarczającą podstawę dla analizy środowiska. Tym samym uzyskane wyniki mogą zostać uznane za reprezentatywne dla badanej grupy.

Rozdział 2. Wyniki badań i ich interpretacja

Poniżej zestawiono uzyskane wyniki badania grup odtwórstwa (2.1.) i ich uczestników (2.2.) wraz z komentarzami ułatwiającymi ich interpretację. Osobno natomiast zaprezentowane zostały dane wypreparowane z obydwu ankiet, ukazujące potencjał grup

odtwórstwa i poszczególne rodzaje aktywności ich członków w odniesieniu do funkcjonujących form turystyki kulturowej i głównych aspektów jej organizacji (2.3.), stanowiące empiryczną podstawę dla niektórych wniosków i postulatów, ujętych w kolejnym rozdziale.

2.1. Aktywność grup odtwórstwa historycznego – wyniki badań

Z danych zawartych w metryczkach grup odtwórstwa historycznego we wstępnej części kwestionariuszy ankiety wynika, że 27% z nich funkcjonuje jako stowarzyszenia w rozumieniu prawnym (z formalną rejestracją), natomiast 73% działa jako grupy nieformalne, posiadające tylko wewnętrzne statuty lub regulaminy, względnie w ogóle nie ustalające reguł funkcjonowania w formie dokumentów.

W odniesieniu do okresów odtwarzanych przez badane grupy w ramach zakreślonych przez badanie, wyniki prezentuje tabela 1

Tab. 1 Okresy historyczne odtwarzane przez badane grupy

Okres	Odsetek grup
Okres starożytny	6,00%
Okres wczesnośredniowieczny (do XIII wieku)	32,00%
Okres późniejszego średniowiecza (XIV i XV wiek)	42,00%
Okres średniowiecza ogólnie (podano bez podziału)	7,00%
Okres nowożytny (XVI-XVIII) wiek	7,00%
Pozostałe (inaczej sformułowane)	6,00%

Wynik badania potwierdza w tym zakresie przypuszczenia czynione przez innych obserwatorów analizujących aktywności tego rodzaju: spośród epok i kręgów cywilizacyjnych historii dawniejszej niż wiek XIX zdecydowanie największą popularnością wśród polskich reenactorów cieszy się średniowiecze. W jego zaś ramach czasowych nieco częściej materia odtwarzaną jest okres rozwiniętego i późnego średniowiecza niż wczesnośredniowieczny, co uwzględniając współczesny zasób wiedzy na ten temat, zwłaszcza odnoszącej się do ziem polskich, wydaje się logicznym wyborem, umożliwiającym najpierw szerszy dostęp do źródeł, a następnie - w rezultacie - lepsze rozwinięcie scenariuszy rekonstrukcyjnych z niejaką gwarancją zachowania wierności wobec (znanych i ustalonych) faktów i detali.

Przyjęto, że kierunek zainteresowań i jednocześnie w znacznym stopniu zakres rzeczywistej aktywności odtwórczej danej grupy najpełniej wyraża wiodąca (preferowana przez grupę) tematyka, wyrażająca się w deklarowanym zakresie odtwarzanej aktywności ludzkiej. Tym samym wskazanie w tej kategorii badania odbija w najwyższym stopniu profil grupy. Wyniki w odniesieniu do tej kwestii zestawiono w tabeli 2.

Tab. 2. Preferowana tematyka odtwórstwa

Tematyka	Odsetek grup
Odtwórstwo militarne (w tym batalistyczne, technik walki)	34,00%
Odtwórstwo życia codziennego (bez rzemiosła)	28,00%
Odtwórstwo i rekonstrukcja historyczna (bez wskazania dziedziny)	11,00%
Rzemiosło	10,00%
Aspekty religijne życia społecznego	8,00%
Pozostałe (w tym obce kręgi kulturowe)	9,00%

Ze względu na wielość i różnorodność spodziewanych odpowiedzi, to pytanie ankiety miało charakter otwarty. Zapewne dlatego w przypadku stosunkowo znacznej grupy odpowiedzi (11%) uzyskano niewiele mówiące określenia tematyki, takie jak „rekonstrukcja historyczna”, bez wskazania konkretnego profilu - z kolei inne precyzowały ten profil bardzo wyraźnie (jak: życie codzienne Indian Ameryki Północnej, odtwarzanie działalności zakonu beginek i inne). Próba określenia dominujących ilościowo profili grup przyniosła rezultaty,

które - zdaniem autora – skłaniają do rewizji dotychczasowych obiegowych opinii o zainteresowaniach polskich odtwórców dawniejszej historii. Otóż w świetle powyżej przedstawionych wyników są oni w przeważającej mierze zorientowani na aktywności o charakterze innym niż militarny. Odsetek grup o wyraźnym profilu militarnym wcale nie jest tak bardzo wysoki, jak się to wydaje z obserwacji największych imprez odtwórstwa i jak szacują autorzy dotychczas publikowanych opracowań na temat odtwórstwa i żywej historii. Jest ich co najwyżej owe wskazane wyraźnie 34% plus ewentualnie znaczna większość z 11% respondentów, którzy nie opisali charakteru aktywności swoich grup za pomocą bardziej szczegółowych określeń - czyli w sumie znacznie mniej niż połowa wszystkich. Nadszpodziewanie dużo jest natomiast odtwórstwa życia codziennego (w tym życia miejskiego, plemiennego, szlachty). Ten wynik może wskazywać na jedną z cech wyraźnie różniących odtwórców historii dawnej od grup zajmujących się dziejami XIX i XX wieku, wśród których w naszym kraju bezsprzecznie dominują te o zainteresowaniach militarnych.

Pytanie o czas powstania grupy ujawnia nie tylko przeciętny wiek polskich grup odtwórczych, ale pokazuje również (por. tabela 3.) dynamikę wzrostu popularności tego rodzaju spędzania czasu wolnego w naszym kraju w ostatnich latach.

Tab. 3. Okres działania grupy odtwórczej

Opisany okres	Odsetek grup
Mniej niż 2 lata (czas powstania w latach: 2009 i 2010)	6,00%
2-5 lat (czas powstania w latach: 2005-2008)	39,00%
6-10 lat (czas powstania w latach 2000-2004)	36,00%
Więcej niż 10 lat (powstałe przed rokiem 2000)	19,00%

Z zestawienia wyników można stwierdzić, że z jednej strony swój największy rozwój grupy odtwórstwa przeżyły raczej w ostatnich dziesięciu niż w ostatnich dwóch lub trzech. Z drugiej strony znacząca ilość grup o metryce dawniejszej niż 10 lat wskazuje na ich znaczną żywotność, co może nie tylko świadczyć o ich stałym miejscu w krajobrazie polskich hobby, ale także wskazywać na solidne podstawy wielu z nich, nie ograniczające się do chwilowego zapału paru osób. Dostrzeżenie tego faktu może skłaniać do podjęcia przez sektor organizacji turystyki i atrakcji turystycznych szerszej współpracy z nimi o długofalowym charakterze w ramach przygotowywania i realizacji eventów turystyki żywej historii, do włączania ich w programy działania instytucji (jak muzea) obiektów (jak zamki, fortece) i atrakcji o charakterze historycznym oraz produktów turystycznych, takich jak szlaki tematyczne.

Dane na temat liczebności grup odtwórstwa zostały ukazane w tabeli 4., przy czym obrazuje ona odpowiedzi na dwa pytania. Jedno z nich dotyczyło ilości formalnych członków grupy (a więc osób deklarujących w formie pisemnej, innej formie zgodnej z regulaminem czy regułą lub/i ceremoniałem (np. uroczyste przyjęcie, przysięga rycerska) przynależność do niej i nadal podtrzymujących tę deklarację. Drugie odnosiło się do liczby osób faktycznie regularnie uczestniczących w aktywności grupy (w tym zarówno członków formalnych, jak i osób nieformalnie biorących w nich udział).

Tabela 4. Liczebność polskich grup odtwórstwa historii dawnej

Ilość formalnych członków grupy		Ilość faktycznych uczestników w grupie	
Mniej niż 10	36,00%	Mniej niż 10	42,00%
Od 11 do 20	50,00%	Od 11 do 20	39,00%
Od 21 do 30	9,00%	Od 21 do 30	8,00%
31 i więcej	5,00%	31 i więcej	6,00%
Nie podano liczby	0	Nie podano liczby	5,00%

Przeciętna wielkość polskich grup odtwórczych wynosi, jak widać, mniej więcej 13-14 osób, przy czym najmniejsza jest liczba tych posiadających powyżej 30 członków. Podobna jest przeciętna ilość osób biorących faktycznie udział w aktywności grupy, przy czym nieco więcej jest grup notujących faktyczny udział mniej niż 10 osób w ich aktywności niż tych, deklarujących tę samą ilość formalnych członków. Oznacza to bardzo nieznaczną różnicę

między liczbą formalnych członków a ilością faktycznych aktywnych uczestników, co świadczy o atrakcyjności tej formy zespołowego spędzania czasu wolnego i wysokiej motywacji osób ją wybierających.

Za najlepszy wskaźnik intensywności życia grupy odtwórstwa, obok udziału w zjazdach i innych eventach oraz pokazów (zamieszczonych w podrozdziale dotyczącym aktywności turystycznych i potencjalnie zbieżnych z potrzebami turystyki kulturowej) uznano częstotliwość spotkań członków zespołu w skali roku. Zsumowaną częstotliwość spotkań grup rekonstrukcji historycznej o charakterze organizacyjnym i szkoleniowym w ujęciu rocznym obrazuje tabela 5.

Tab. 5. Częstotliwość organizacyjnych i szkoleniowych spotkań grupy w skali roku

Więcej niż 49 razy w roku (raz na tydzień i częściej)	24,00%
12-48 razy w roku (od 1 raz w miesiącu do 1 raz na tydzień)	28,00%
Rzadziej niż raz w miesiącu, ale przynajmniej kilka razy w roku	16,00%
Sporadycznie (np. tylko przed najważniejszymi imprezami) lub wcale	32,00%

Okolo połowa polskich grup rekonstrukcji historycznej spotyka się regularnie, nie tylko w sezonie wakacyjnym (w zasadzie pokrywającym się z okresem największej częstotliwości zjazdów i innych eventów żywej historii), ale i poza nim, przy czym spotkania służą szkoleniu członków grupy i zdobywaniu (pozyskiwaniu lub wytwarzaniu) wyposażenia albo organizacji imprez i uczestnictwa w nich, w proporcji mniej więcej 2 (pierwszego typu) do 1 (typu drugiego).

Przyjęto, że liczba różnorodnych scenariuszy (rozumianych przynajmniej jako osobne sceny i aż po rozbudowane programy) proponowanych przez grupę odtwórstwa odbija w pewnym stopniu nie tylko intensywność zajęć grupowych w roku, ale także jej zaawansowanie w działalności odtwórczej. Liczbę realizowanych scenariuszy podczas występów i pokazów grup ujmuje tabela 6.

Tab. 6. Ilość przygotowanych i prezentowanych scenariuszy odtwórczych

Ilość scenariuszy lub przedział liczbowy	Odsetek grup
Brak pokazów (pytanie nie dotyczy grupy)	4,00%
W pokazach nie stosuje się przygotowanych scenariuszy (0)	7,00%
jeden stały scenariusz, mniej lub bardziej rozbudowany	6,00%
dwa osobne scenariusze	7,00%
trzy osobne scenariusze	22,00%
cztery lub pięć osobnych scenariuszy	11,00%
sześć lub siedem osobnych scenariuszy	15,00%
osiem do dziesięciu osobnych scenariuszy	20,00%
Jedenaście do dwudziestu osobnych scenariuszy	8,00%

Jak wynika z badania, tylko niewielka część grup odtwórstwa historycznego nie przeprowadza pokazów albo nie stosuje żadnych przygotowanych scenariuszy (jest ich w sumie 11 %), natomiast okolo połowy grup (w sumie 48%) posiada rozbudowane na średnim poziomie instrumentarium (od 3 do 7 scenariuszy). Znacząca ilość, bo aż 28%, posiada bogate instrumentarium występów, co pozwala określać ich uczestników jako członków nieprofesjonalnych lub nawet półprofesjonalnych (w zależności od wierności detalom historycznym oraz od prezentowanych umiejętności) grup aktorskich specjalizujących się w odgrywaniu scen historycznych. To pozwala dostrzec w działalności takich właśnie grup liczący się potencjał, możliwy do wykorzystania dla przygotowania i realizacji eventów i mikroeventów dla potrzeb turystyki. Skalę tego potencjału potwierdzają dane dotyczące szacowanej liczby osób, które w skali roku były publicznością pokazów i prezentacji organizowanych przez grupy lub zrealizowanych z ich znaczącym i widocznym udziałem. Te dane prezentuje z kolei tabela 7.

Tabela 7. Średnia roczna ilość widzów w sezonie liczona dla ostatnich dwóch sezonów

Ilość widzów w ciągu roku podczas pokazów grupy	Odsetek grup
Powyżej 30.000 widzów w skali roku	17,00%
10.000-30.000 widzów	6,00%
5000 – 10000 widzów	3,00%
2000 – 5000 widzów	8,00%
1000 – 2000 widzów	33,00%
500 – 1000 widzów	7,00%
Poniżej 500 widzów	12,00%
Nie podano liczby widzów	10,00%
Brak widzów (brak organizowanych pokazów):	4,00%

Niemal połowa badanych grup występuje przed ograniczoną publicznością (500 – 5 tys. osób w skali roku), natomiast znacząca grupa, bo prawie jedna szóstka, wyspecjalizowała się w pokazach masowych, w których liczba widzów sięga od 30.000 do nawet 100 tysięcy w skali roku (najwyższe wskazanie) co wymaga znacznej liczby pokazów na przynajmniej kilku dobrze uczęszczanych eventach. Tylko bardzo niewielka liczba badanych grup odtwórców (mniej niż jedna na dwadzieścia) ogranicza swoją działalność do aktywności wewnątrz grupy, nie organizując pokazów, warsztatów ani innego rodzaju występów skierowanych na zewnątrz. Jeśli nawet dodać do nich liczbę 10% badanych grup, które nie podały liczby widzów, uzyskany wynik pozwala stwierdzić, że znakomita większość polskich grup odtwórstwa historycznego organizuje pokazy lub w nich aktywnie uczestniczy.

Inną formą aktywności grupy bywa praca grupy jako całości lub części jej członków jako zespołu identyfikującego się z grupą na rzecz konkretnego obiektu, przy którym grupa jest afiliowana lub z którym współpracuje. Skalę tego zjawiska ilustruje tabela 8.

Tabela 8. Prace grup na rzecz obiektów

Stan opisany	Odsetek grup
Tak (taki obiekt istnieje i wykonuje się prace na jego rzecz)	28%
Brak takiego obiektu lub nie ma pracy na jego rzecz	63,00%
Nie podano	9,00%

Pytanie odnosiło się nie tylko do formalnego uczestnictwo grupy, ale także do aktywności jej członków jako takich w pracach na rzecz obiektu. W ten sposób można w pewnym stopniu stwierdzić pozytywne rezultaty istnienia i działania grupy w danym miejscu, jeśli współpracuje ona z danym obiektem lub przynajmniej utożsamia się z nim. Wniosek w tym zakresie należy sformułować następująco: na istnieniu i aktywności polskich grup odtwórczych obiekty historyczne zyskują jak dotąd stosunkowo niewiele. Prawdopodobnym powodem jest brak afiliacji dużej części grup odtwórstwa do konkretnych obiektów lub brak zainteresowania albo wsparcia ze strony odpowiedzialnych za te obiekty. Takie wsparcie tam, gdzie ono ma miejsce, odbywa się często bez przekazywania środków finansowych i może polegać m. in. na zaoferowaniu miejsca do spotkań i ćwiczeń, merytorycznej konsultacji scenariuszy lub pokazów albo na wykorzystaniu grupy dla organizacji imprez czy pobytów turystycznych w obiekcie.

Skalę już istniejącej współpracy pomiędzy grupami odtwórstwa a instytucjami kulturalnymi lub firmami i organizacjami turystycznymi ukazuje tabela 9. Obie formy zostały w niej zestawione paralelnie, przy czym rozróżniono między współpracą niesformalizowaną (a zatem zapewne nieregularną) i tą ujętą w ramy umów pomiędzy stronami (instytucją lub organizacją i grupą odtwórstwa), co może wskazywać na dostrzeganie ważnej roli grupy odtwórczej w działalności instytucji lub jej znaczący i doceniany udział w aktywności organizacji lub firmy świadczącej usługi turystyczne.

Tab. 9. Współpraca grup z instytucjami i organizacjami na rzecz kultury lub turystyki

Współpraca grup z instytucjami kulturalnymi	odsetek grup	Współpraca grup z firmami i organizacjami turystycznymi	odsetek grup
Tak, współpraca sformalizowana (umowa)	9 %	Tak, współpraca sformalizowana	7,00%
Tak, współpraca nie sformalizowana (brak umowy)	58,00%	Tak, współpraca niesformalizowana	13,00%
Grupa nie współpracuje	33,00%	Grupa nie współpracuje	74,00%
Nie podano	0 %	Nie podano	6,00%

O ile skala współpracy grup odtwórstwa historycznego z instytucjami kulturalnymi (jak muzea, ośrodki kultury itd.) wydaje się już znaczna, to grupy te najwyraźniej jeszcze w stanowczo zbyt małym stopniu zostały dostrzeżone przez organizatorów lokalnych imprez o charakterze turystycznym i organizatorów grup turystycznych (touroperatorów). Przyczyny tego mogą być oczywiście różne: od niewysokiego w wielu przypadkach poziomu umiejętności i tak samo niskiej merytorycznej poprawności działań rekonstrukcyjnych grupy, poprzez niewielką gamę oferowanych przez nią pokazów i scenariuszy, brak obiektu, w którego kontekście współpraca mogłaby zostać podjęta (np. przy urozmaiceniu pobytu turystów w nim) aż po brak lokalnego touroperatora w środowisku (okolicy) działania grupy, który mógłby zaproponować jej współdziałanie. Mogą one jednak być także uwarunkowane brakiem zainteresowania organizatorów turystyki dla tej formy aktywności i uznania jej potencjału w odniesieniu do urozmaicania podróży i imprez o charakterze turystycznym.

Ważnym wyznacznikiem aktywności grupy i w pewnym stopniu wskaźnikiem jej profesjonalizacji i uznania jakości odtwórstwa jest też skala komercjalizacji jej usług, świadczonych w stosunku do organizacji, firm, instytucji oraz zorganizowanych grup widzów, która ilustruje tabela 10.

Tab. 10. Komercjalizacja usług grupy

Skala świadczenia usług komercyjnych przez grupę	Odsetek grup
Realizuje usługi (pokazy itd.) zawsze na bazie odpłatności	42,00%
Pobiera odpłatność w więcej niż połowie przypadków	24,00%
Pobiera w niektórych przypadkach, w sumie mniej niż połowa	12,00%
Nie pobiera odpłatności nigdy	13,00%
Brak danych	8,00%

Wyniki badania pozwalają wyciągnąć wniosek, że znaczna większość (2/3) badanych grup pobiera zasadniczo opłaty za pokazy i pozostałe usługi na rzecz organizacji, firm i instytucji. Stosunkowo wysoki odsetek odmów odpowiedzi na to pytanie może być wynikiem obawy przed ewentualną kontrolą finansową. Stopień komercjalizacji usług należy zatem określić jako wysoki.

2.2. Profil członków grup odtwórstwa historycznego – wyniki badań

Pierwszą i najbardziej miarodajną informacją, określającą profil różnorodnych grup jest proporcjonalny udział poszczególnych grup wiekowych wśród członków uczestników tych grup lub uczestników wspólnych przedsięwzięć. Badanie ankietowe przeprowadzone na grupie polskich odtwórców ustaliło w tej kwestii następujący stan, ujęty w tabeli 11:

Badanie wykazało zdecydowaną przewagę osób z grupy młodych dorosłych (niemal dwie trzecie). Jednocześnie stwierdzono znaczący odsetek osób młodszych niż 18 lat (15.67%), który może zostać uznany za bezpieczny dla zapewnienia ciągłości istnienia tych grup. Znikoma ilość osób dojrzałych, a nadal aktywnych zawodowo w wieku 40-60 lat (w sumie 3,33%) – można zapewne wyjaśnić ich najwyższym statystycznie zaangażowaniem w

życie zawodowe i rodzinne, ale zapewne także faktem, że z powodu młodej metryki większości grup odtwórstwa w swoim czasie nie mieli oni w swoim czasie okazji włączyć się w ich działalność. Jeśli to ostatnie przypuszczenie jest trafne, należy wnosić, że z czasem odsetek uczestników w tym wieku w sposób naturalny zwiększy się.

Tabela 11: Wiek uczestników grup odtwórstwa historycznego

Grupa wiekowa	Udział procentowy
Mniej niż 18 lat	15,67%
18-28 lat	64,67%
28-40 lat	15,33%
40-50 lat	2,67%
50-60 lat	0,67%
Powyżej 60 lat	1,00%

O odniesieniu do płci osób, angażujących się w działalność polskich grup odtwórstwa historycznego badanie potwierdziło opinie badaczy formułowane na podstawie obserwacji podczas imprez żywej historii, czyli wyraźną przewagę mężczyzn (77,6%) w stosunku do kobiet (22,4%). Jednak odsetek kobiet, stanowiący niemal jedną czwartą wszystkich reenactorów jest wyższy, niż można się było spodziewać na podstawie wspomnianych obserwacji i przeglądu profilów zainteresowań forów internetowych grup odtwórstwa. Zdaniem autora stanowi to wskazanie, że odtwórstwo historyczne stopniowo staje się hobby atrakcyjnym dla wszystkich. W stosunku do większości kobiet stwierdzono (co nie dziwi, z uwagi na typowe role w odtwórstwie) ich przynależność i aktywność w grupach odtwórstwa życia codziennego, jednak wyjątki funkcjonują także w nielicznych grupach militarnych (udało się ustalić nawet dwie „rycerki”).

Przy ustalaniu poziomu i typu wykształcenia polskich odtwórców uwzględniono także grupy osób, znajdujące się jeszcze w trakcie edukacji. Było to uwarunkowane spostrzeżeniami poczynionymi w trakcie wcześniejszej obserwacji środowiska, z której wynikał m. in. znaczny udział studentów w aktywności grup. Trudno było zaliczyć tę specyficzną grupę po prostu do osób posiadających aktualnie ukończone szkoły średnie. Tabela 12 prezentuje wynik badania w tym zakresie.

Tab. 12. Wykształcenie polskich uczestników grup odtwórstwa historycznego

Poziom posiadane go wykształcenia/etap edukacji	Udział procentowy
Uczeń szkoły podstawowej	0,33%
Uczeń gimnazjum	1,67%
Uczeń LO	15,33%
Uczeń szkoły ponadgimnazjalnej innego typu	2,67%
Student studiów dziennych	27,33%
Student studiów zaocznych	14,67%
Posiadane wykształcenie podstawowe	0,00%
Posiadane wykształcenie zawodowe	1,00%
Posiadane wykształcenie gimnazjalne	0,33%
Posiadane wykształcenie średnie zawodowe	5,33%
Posiadane wykształcenie średnie ogólnokształcące	10,00%
Posiadane wykształcenie wyższe wszelkich typów	21,33%

Badanie potwierdziło, że studenci obu typów studiów (stacjonarnych i zaocznych) stanowią dominującą grupę wśród polskich odtwórców (w sumie aż 42%). Ich wyraźna nadreprezentacja może wynikać z kilku różnych przyczyn: 1. z przynależności studentów do określonego przedziału wiekowego, najliczniej reprezentowanego wśród uczestników grup odtwórstwa (18-28 lat) i faktu, że aktualnie znacząca część polskiej populacji w tym przedziale wiekowym studiuje, 2. z większej ilości wolnego czasu w tym okresie życia połączonego z większym zakresem samodzielności, umożliwiającym na przykład wyjazdy na imprezy odtwórstwa (tu dodatkowym wskazaniem jest dwukrotnie większa liczba studentów dziennych niż zaocznych, którzy zazwyczaj pracując także zawodowo, mają mniej wolnego czasu), 3. z bardziej wykrystalizowanymi zainteresowaniami (m. in. pod wpływem edukacji), 4. ze znacznej liczby nowych kontaktów z kolegami na uczelni i w środowisku miast akademickich, które wykraczają poza dotychczasowe miejsce zamieszkania części studentów i tym samym sprzyjają zaangażowaniu się w nowe grupy i typy aktywności w czasie wolnym.

Powody włączenia się do działalności grupy odtwórstwa historycznego okazały się w przypadku znacznej większości badanych takie same, przy czym stwierdzono zaskakująco niewielki wpływ na tę decyzję licznych czynników, typowanych pierwotnie zarówno przez samego autora, jak i badaczy zajmujących się tematyką żywej historii. Wynik zestawiony jest w tabeli 13, przy czym wyniki uzyskano z odpowiedzi na pytanie, w którym badani mogli wskazać tylko jeden, ich zdaniem decydujący czynnik.

Tab. 13. Decydujący powód przystąpienia do grupy odtwórstwa historycznego

Czynnik o decydującym wpływie na zaangażowanie w grupie odtwórstwa	średnia wskazań	w tym dla mężczyzn	w tym dla kobiet
wpływ znajomych, przyjaciół, krewnych już uczestniczących w działalności grupy	40,33%	30,18%	78,77%
wpływ nauczyciela/instruktora	0,67%		
wpływ lektury stron internetowych grupy	2,67%		
wpływ informacji lub reklamy w mediach (radio, TV, gazety, inne)	0,67%		
aktywny werbunek członków grupy w szkole/uczelni/instytucji badanego	3,67%		
badany sam należał do inicjatorów grupy	18,33%	21,35%	7,69%
badany sam poszukiwał aktywnie takiej grupy, co wynikało z jego wcześniejszych zainteresowań	32,00%	40,18%	10,54%
inne powody	1,67%	2,25%	0,00%

Decydujący wpływ na zaangażowanie się w grupie odtwórstwa miał najczęściej jeden z dwóch czynników: opinia i zachęta osób znajomych i bliskich (w ponad 40% przypadków) oraz własne poszukiwania, wynikające z wykrystalizowanych w większym lub mniejszym stopniu zainteresowań samego uczestnika (prawie jedna trzecia). Z kolei w jednym na sześć przypadków zainteresowania te miały dla badanego znaczenie na tyle duże lub wydawały mu się na tyle atrakcyjne, że sam należał do grona inicjatorów stworzenia grupy odtwórczej, co wiąże się przecież zazwyczaj z pewnym wysiłkiem organizacyjnym i znacznie większą inwestycją wolnego czasu oraz koniecznością wykazania się przedsiębiorczością np. w zdobywaniu wyposażenia, tworzeniu scenariuszy pokazów itd. Wyniki badania (18,16 %) wskazują, że bardzo znaczna grupa wśród polskich odtwórców to osoby aktywne (32,32 %) a nawet kreatywne (18,16%) w poszukiwaniu atrakcyjnej dla nich i odbijającej ich osobiste zainteresowania formy spędzania wolnego czasu.

Natomiast w porównaniu z powyżej wymienionymi bardzo niewielki wpływ mają, jak się okazuje, akcje werbunkowe grup odtwórstwa podejmowane poza kręgiem znajomych,

oddziaływanie nauczycieli (np. historii) i instruktorów grup szkoleniowych lub kreatywnych (np. w domach kultury), a także (co może zaskakiwać) informacje dostępne w mediach, w tym w internecie. W tym ostatnim przypadku należy jednak prawdopodobnie dodać przynajmniej część wskazań osób, samodzielnie poszukujących grupy: o ile nie wskazały one witryn internetowych jako źródła swojej inspiracji, to na pewno znaczna część wykorzystwała je jako informacje umożliwiające kontakt z grupą i – w efekcie - wstąpienie do niej. Niemniej wyniki badania mogą stanowić wskazanie, że jakkolwiek rola internetu i prowadzonych w tym medium portali w zakresie informacji na temat grup zainteresowań jest znacząca, to jego (i tych portali) oddziaływanie o charakterze reklamowym i promocyjnym jest znacznie mniejsze, niż można by sądzić z jego popularności. Wydaje się - przynajmniej w odniesieniu do polskich odtwórców – że osobiste zainteresowania i poszukiwania zdecydowanie wyprzedziły w czasie wykorzystanie tego środka przekazu, a jego rola była w ich przypadku ograniczona do kompetentnej i skutecznej informacji i stworzenia możliwości kontaktu.

Dane zamieszczone w tabeli 14, ukazujące częstotliwość uczestnictwa badanych w różnego rodzaju spotkaniach i wspólnych przedsięwzięciach w ramach grupy, stanowią najważniejszą wskazówkę dotyczącą ich zaangażowania w ramach grupy. Na te spotkania składają się bowiem zarówno wyjazdy na imprezy żywej historii (stanowiące kulminacje aktywności grupy), jak i pokazy w miejscu działalności grupy i poza nim oraz ewentualne zespołowe prace na rzecz obiektów historycznych lub kulturalnych. O poszczególne rodzaje tych zespołowych aktywności zapytano następnie osobno, prezentując wyniki badania w odrębnym podrozdziale, jako że mogą one stanowić istotne wskaźniki potencjału turystycznego grup odtwórstwa oraz możliwości ich wykorzystania w organizacji imprez turystycznych.

Tab 14. Częstotliwość uczestnictwa badanych w aktywnościach zespołowych grupy

Przedziały częstotliwości	Procent badanych
częściej niż raz w tygodniu:	24,33%
przeciętnie raz w tygodniu	41,33%
przynajmniej raz w miesiącu	18,00%
5-11 razy w roku:	8,67%
2-5 razy w roku	5,00%
1 raz w roku lub rzadziej	2,67%

Bardzo wysoką (częściej niż raz na tydzień) i wysoką (przeciętnie raz na tydzień) aktywność w działaniach grupy ujawniło w sumie prawie dwie trzecie badanych, co należy ocenić jako znaczny stopień ich zaangażowania w ten sposób spędzania czasu wolnego i co potwierdza, że hobby polegające na odtwarzaniu czy „ożywianiu” historii jest dla nich atrakcyjne. Znacząca część odtwórców traktuje je jako swoje jedyne (co szósty) lub najważniejsze (więcej niż co drugi) hobby, na co wskazuje zestawienie odpowiedzi na inne pytanie, zawarte w tabeli 15.

Tab. 15. Znaczenie udziału w grupie w kontekście czasu wolnego uczestnika

Udział w grupie zdefiniowany jako...	Odsetek wskazań
jedyne hobby	16,38%
nie jedyne, ale najważniejsze hobby	56,90%
jedno z kilku równorzędnych hobby	24,14%
drugorzędna aktywność w czasie wolnym	2,59%

Skalę innego rodzaju aktywności, specyficznego dla członków grup odtwórczych, ukazuje tabela 16, grupująca statystykę odpowiedzi na pytanie o posiadanie ubioru i wyposażenia, potrzebnego do prezentacji i realizacji scenariuszy w trakcie eventów „żywej historii”. W pierwszym rzędzie pytano o sam fakt posiadania, w dalszej kolejności o sposób pozyskania – odpowiedzi na drugie pytanie pomagają uchwycić częsty w przypadku badanej grupy i typowy dla tej formy organizacji czasu wolnego aspekt osobistego zaangażowania.

Tab. 16. Posiadanie i tryb pozyskania ubioru i wyposażenia

<i>Posiadanie ubioru lub/i sprzętu, potrzebnego podczas imprez rekonstrukcji</i>	Odsetek odpowiedzi
posiada w komplecie, odpowiadającym wymaganiom tematu i roli	59,67%
ma kompletny, lecz nie w pełni odpowiadający wymaganiom tematu i roli	15,33%
posiada, ale niekompletny lub nie w pełni odpowiadający wymaganiom	22,33%
nie posiada	2,67%
<i>Udział uczestnika w wytworzeniu sprzętu/ubioru (spośród posiadających)</i>	Odsetek
uczestnik wytworzył ubiór i/lub sprzęt w całości samodzielnie	8,67%
wytworzony przez uczestnika z pomocą innych członków grupy	7,33%
własny udział w wytworzeniu tylko w niewielkiej części	61,00%
wytworzony przez innych członków grupy	2,67%
nabyty	13,00%
pozyskany w inny sposób spoza grupy	5,67%
brak odpowiedzi	1,67%

Z odpowiedzi wynika, że ponad 3/4 badanych członków grup uczestniczyło osobiście w wytworzeniu swojego wyposażenia i/lub ubioru. W ich przypadku uprawnione jest stwierdzenie, że ich hobby jest działalnością kreatywną w stopniu większym niż przeciętny dla osób aktywnie spędzających swój wolny czas. Z drugiej strony okazuje się, że prawie dwie trzecie badanych (61%) korzysta w znacznym stopniu z pomocy innych osób, prawdopodobnie w większej części specjalizujących się w takim wytwórstwie. Przy uwzględnieniu znacznej i nadal rosnącej liczby polskich reenactorów takie wyniki wskazują na fakt, że już teraz mamy do czynienia z gałęzią rzemiosła historycznego, pracującą w części lub głównie na rzecz tego środowiska. Taki wniosek potwierdza obecność wytwórców regularnie wystawiających swoje wyroby na zjazdach odtwórców i imprezach rekonstrukcji historycznych.

Trzy kolejne pytania sprawdzały skalę wpływu uczestnictwa w grupie odtwórstwa historycznego na rozwój zainteresowań tematyką odtwarzaną przez grupę u jej członków, a także na ich poczucie rozwijania w kontekście tego rodzaju aktywności nowych umiejętności lub stwierdzenie u siebie nowych albo dotychczas nieuświadomionych cech charakteru. Wyniki uzyskane z odpowiedzi na nie zawarto w tabeli 17. Wskazują one na pewien specyficzny, trudno uchwytany, ale z pewnością istotny aspekt uprawiania kreatywnego hobby, stanowiący czynnik osobistego rozwoju i – w licznych przypadkach – także ukierunkowania aktywności życiowej.

Tab 17. Wpływ uczestnictwa w odtwórstwie na zainteresowania, umiejętności i wybór kierunku edukacji lub profesji

<i>Rodzaj związku lub wpływu</i>	<i>Odsetek potwierdzeń</i>
<i>Związek aktywności w grupie rekonstrukcyjnej z doбором osobistych lektur</i>	
tak, zdecydowanie w przeważającej części	27,67%
tak, częściowo	37,33%
tak, sporadycznie	25,33%
nie zachodzi lub brak danych	9,67%
<i>Wpływ aktywności na nabycie nowych umiejętności lub cech charakteru</i>	
aktywność w grupie pozwoliła nabyć konkretną cechę/umiejętność	61,33%
aktywność wpływa na doskonalenie posiadanej cechy/umiejętności	25,67%
brak poczucia nabycia lub rozwinięcia określonych cech lub umiejętności	12,33%
brak danych	0,67%
<i>Praktyczne skutki zaangażowania uczestników w odtwórstwo historyczne</i>	
Uczestnictwo wpłynęło na wybór kierunku wykształcenia lub zawodu	16,33%
Uczestnictwo znacząco pogłębiło wiedzę w zakresie danej tematyki	57,00%
Udział znacznie powiększył zainteresowanie daną tematyką	24,00%
Udział traktowany jest czysto rekreacyjnie i nie ma wpływu na zainteresowania intelektualne	2,67%

U niemal 2/3 badanych uczestnictwo w grupie wpływa także na dobór osobistej lektury w czasie wolnym. Wolno zapewne przypuszczać, że w licznych przypadkach taka tematycznie ukierunkowana organizacja czasu wolnego w znaczącym stopniu także skłania do lektury. Wysoka liczba wskazań w pierwszym sektorze analizowanej tabeli obrazuje wyraźny pozytywny wpływ zaangażowania w „ożywianie historii” na rozwój osobisty reenactorów, realizujący się między innymi w formie przenoszenia praktycznych preferencji spędzania wolnego czasu w inną sferę i ich sublimacji w sferę intelektualną (zainteresowania i wynikające z nich poszukiwania oraz lektury).

Istnienie (w osobistym odczuciu reenactorów) silnego związku między działalnością odtwórczą a innym aspektem osobistego rozwoju dokumentuje kolejny sektor tabeli 17. Zdaniem niemal 2/3 z nich dzięki temu sposobowi spędzania wolnego czasu nabyli oni konkretne nowe cechy charakteru lub umiejętności, jedna czwarta natomiast – nie stwierdzając u siebie pojawienia się nowych cech lub umiejętności – dostrzega wpływ swojego zaangażowania w działalność grupy na rozwijanie lub doskonalenie jednej lub kilku z już posiadanych.

W najwyższym stopniu udział w „ożywianiu historii” i związane z tym aktywności w ramach grupy odtwórczej odbiły się na osobistym rozwoju aż jednej szóstej spośród badanych, w których przypadku miały one wpływ na wybór kierunku kształcenia lub nawet rodzaju aktywności zarobkowej. Natomiast w przypadku znacznie więcej niż połowy badanych, choć takie zaangażowanie nie doprowadziło do decyzji o życiowym znaczeniu, to stało się powodem znacznego przyrostu wiedzy, a u niemal wszystkich pozostałych doprowadziło do pojawienia się nowych zainteresowań.

Niewielka jest natomiast skala powiązania aktywności w sferze odtwórstwa z faktycznym utrzymaniem życiowym polskich reenactorów. Aktualny związek działalności w grupach odtwórstwa z zarabkowaniem oraz wyobrażenia badanych odtwórców dotyczące

ewentualnego związania go z działalnością zarobkową obrazują wyniki, zamieszczone w tabeli 18.

Tab 18. Związek udziału w grupie z materialnym utrzymaniem w opinii uczestnika

Opinia na temat związku odtwórstwa z zarobkowaniem i utrzymaniem	odsetek badanych
ta aktywność już dostarcza znaczną większość środków materialnych	3,67%
aktywność już dostarcza środków utrzymania w znaczącym ułamku	4,33%
uczestnik nie utrzymuje się z tego zajęcia, jednak widzi możliwość całkowitego utrzymania się z niego w przyszłości	5,33%
uczestnik nie utrzymuje się z tego zajęcia, jednak widzi możliwość częściowego utrzymania się z niego w przyszłości	20,67%
uczestnik widzi możliwość ewentualnych przyszłych zysków, lecz nie wiąże z tym swojej przyszłości zawodowej	36,67%
uczestnik nie stwierdza związku między aktywnością w grupie a zarobkowaniem ani nie spodziewa się go w przyszłości	29,33%

Jak widać w świetle powyższego zestawienia, tylko znikoma ilość polskich odtwórców uczyniła z tego rodzaju aktywności główne źródło zarobkowania, niewiele większa grupa stwierdza znaczący udział zysków osiąganych tą drogą w swoich zarobkach – w sumie obie grupy stanowią 8 procent badanych. Kolejna, większa grupa, bo aż jedna czwarta widzi natomiast w przyszłości możliwość całkowitego (tych jest w tej grupie znacznie mniej) lub częściowego pozyskiwania środków utrzymania. Dla kolejnych dwóch trzecich spośród polskich odtwórców ich aktywność w sferze ożywiania historii jest hobby i pozostanie także w przyszłości elementem spędzania ich wolnego czasu.

Skalę zaangażowania członków grup odtwórstwa w pracach i usługach na rzecz obiektów, mających związek z działalnością grupy, obrazuje tabela 19. W rozbudowanym pytaniu zostały ujęte i wskazane różnorodne rodzaje takich świadczeń, jak: porządkowanie, dokumentacja, konserwacja lub przygotowanie do działalności turystycznej miejsc lub obiektów. W dwóch sektorach tabeli zestawione są dane dotyczące tej samej sfery aktywności odtwórców, odnoszącej się do realizacji celów lub osiągnięcia dóbr zewnętrznych w stosunku do samej grupy, jednakże w poszczególnych przypadkach chodzi odpowiednio o prace i świadczenia wynagradzane (zatem świadczone na bazie komercyjnej) lub nie wynagradzane (wykonywane społecznie). Ponieważ możliwe i spotykane jest wykonywanie obu form świadczeń, także na rzecz tego samego obiektu i instytucji, przez jedną i tę samą osobę, pytania zostały zadane osobno i każdy badany mógł odpowiedzieć na każde z nich, zatem odpowiedzi w obu częściach nie sumują do 100 procent.

Tab.19. Uczestnictwo członka grupy we wspólnych pracach na rzecz obiektów, instytucji lub miejsc, mających związek z działalnością grupy.

Prace nie wynagradzane finansowo	
tak, w wymiarze więcej niż 50 godzin w skali roku	13,67%
tak, w wymiarze 31-50 godzin w skali roku	9,33%
tak, w wymiarze 10-30 godzin w skali roku	16,33%
tak, sporadycznie, w wymiarze mniej niż 10 godzin w skali roku	43,33%
Nie lub brak odpowiedzi	17,33%

Prace wynagradzane finansowo	
tak, w wymiarze więcej niż 50 godzin w skali roku	2,67%
tak, w wymiarze 31-50 godzin w skali roku:	4,33%
tak, w wymiarze 10-30 godzin w skali roku	12,00%
tak, sporadycznie, w wymiarze mniej niż 10 godzin w skali roku	52,67%
Nie lub brak odpowiedzi	28,33%

Uzyskane wyniki badania w tym zakresie wskazują, że polscy odtwórcy stosunkowo chętnie angażują się w prace zewnętrzne, o ile obiekty, na rzecz których są one wykonywane, mają one związek z ich działalnością, i to niezależnie od faktu, czy ta aktywność jest wynagradzana (w sumie około 83% wskazań pozytywnych w pierwszym sektorze i ponad 71 % w drugim sektorze ankiety). Z drugiej strony ich potencjał jest wykorzystywany w niewielkim zakresie, na co wskazuje niewielki odsetek angażujących się w świadczenia nieodpłatne (niecałe 14%) i odpłatne (tylko 2,6%) w wymiarze znacznie przekraczającym okres jednego tygodnia pracy w skali roku oraz podobny (9,5% nieodpłatnie i tylko 4,3% odpłatnie, w sumie nieco ponad 13%) w wymiarze odpowiadającym mniej więcej jednemu tygodniowi roboczemu w skali roku. Może to oznaczać, że zbyt rzadko członkowie grup odtwórstwa są angażowani w działania na rzecz obiektów i miejsc, w ramach których mogliby oni wnieść swoje konkretne umiejętności, zastosować konkretną posiadaną wiedzę lub zaproponować i wdrożyć oryginalne rozwiązania, zmierzające w kierunku atrakcyjnego ożywienia i zróżnicowania sposobu funkcjonowania samych obiektów lub prezentacji historii. W kontekście szeroko postulowanej przebudowy oferty i sposobu prezentacji w polskich instytucjach kultury, jak muzea, wystawy, atrakcje kulturalne, obiekty historyczne [Stasiak 2007, s. 124-126, Nowacki 2007, s. 111]], oraz w obliczu artykułowanej przez ekspertów potrzeby szerokiego wprowadzenia interaktywności i form osobistego przeżywania do edukacji i związanej z nią turystyki edukacyjnej i muzealnej [Steinecke 2007, s. 144; Nowacki 2009, s.282], do prezentacji historii i turystyki historycznej, wreszcie konieczności pobudzania tak zwanej aktywności środowiskowej [Nowacki 2007, s.102, 111] wydaje się, że nie uwzględnianie tak znacznego potencjału ludzkiego, wiedzy oraz umiejętności i chęci zaangażowania - w dodatku potencjału mniej więcej równomiernie obecnego na terytorium całego kraju - jest marnotrawstwem i jednym więcej świadectwem braku orientacji osób odpowiedzialnych za lokalne strategie rozwoju samych obiektów, a także za organizację udostępniania kultury i promocję turystyczną oraz kolejnym przykładem rozmijania się formułowanych na różnych szczeblach programów i koncepcji z rzeczywistymi warunkami i możliwościami.

2.3. Potencjał grup odtwórstwa i aktywność ich członków w kontekście różnych form i aspektów organizacji turystyki kulturowej

Bezpośrednim wskaźnikiem aktywności turystycznej samych reenactorów jest skala ich uczestnictwa w krajowych i zagranicznych eventach odtwórstwa historycznego w ciągu roku. Badanie to przeprowadzono zarówno w odniesieniu do udziału grup jako całości (zatem dla przedsięwzięć o charakterze zespołowym, organizowanych wspólnie i obejmujących zawsze element organizacyjny w postaci przygotowania i przeprowadzenia pokazu), jak i do poszczególnych uczestników, co pozwala na ustalenie przeciętnej ich aktywności jako turystów, podejmowanej w kontekście analizowanego hobby odtwórczego. Wyniki obrazujące zarówno turystyczną aktywność grup, jak i jednostek w zakresie „turystyki żywej historii” prezentują: tabela 20 (dla wyjazdów na terenie kraju) oraz tabela 21 (dla turystyki zagranicznej).

Tab. 20. Grupowe i indywidualne wyjazdy podejmowane w związku z odtwórstwem historycznym na terenie kraju w skali roku

Aktywność turystyczna grupy (ilość wyjazdów grupowych w roku na zjazdy, zloty i inne imprezy odtwórstwa historycznego)	
od 1 do 5 w roku	44,00%
od 6 do 10 w roku	33,00%
od 11 do 20 w roku	8,00%
od 21 do 30 w roku	6,00%
31 i więcej w roku	brak (0,0%)
nie podano liczby	9,00%
Aktywność turystyczna uczestników (ilość wyjazdów w roku na zjazdy, zloty i inne imprezy odtwórstwa historycznego)	
Nie uczestniczą w wyjazdach	4,33%
1 raz w roku	22,67%
2 razy w roku	30,33%
3 razy w roku	21,67%
Więcej niż 3 razy w roku	20,67%
Nie podano	0,33%

W odpowiedziach na te pytania można uchwycić istniejące przełożenie udziału w grupie wprost na aktywność turystyczną, a także kreatywny aspekt uczestnictwa w turystyce. Jednocześnie w rozpoznanej skali wyjazdów aktywnych (grupowych) uwidacznia się potencjał możliwy do wykorzystania dla organizacji turystyki żywej historii czy w ogóle historycznej oraz (szerzej) innych gałęzi turystyki eventowej, tkwiący z mobilności turystycznej badanego środowiska. Wynik wskazuje, że niemal połowa grup stanowiących polskie środowisko odtwórców dawnej historii (47%) podróżuje ponadprzeciętnie często w stosunku do całości populacji, to jest podejmuje wyjazdy 6 i więcej razy do roku w ramach realizacji swojego hobby. Z kolei aż 14% grup stanowiących to środowisko organizuje dla swoich chętnych członków wyjazdy jeszcze dwukrotnie częściej, bo aż 11 razy w roku i więcej, co daje przeciętną częstotliwość jednego wyjazdu na miesiąc. W przypadku tego środowiska mamy zatem do czynienia z wyjątkowo aktywną turystycznie grupą Polaków.

Porównanie aktywności grup oraz indywidualnego uczestnictwa w wyjazdach ich poszczególnych członków pozwala z kolei na stwierdzenie znaczącej różnicy częstotliwości udziału w eventach żywej historii na korzyść grupy. Oznacza to, że: 1. każdorazowo w wyjazdach lub przynajmniej w większości wyjazdów grupowych bierze udział tylko mniejsza część członków grupy, 2. około połowy członków grup odtwórstwa historycznego ogranicza swoją aktywność turystyczną do jednego lub dwóch wyjazdów na rok oraz 3. szczególnie mobilna grupa odtwórców stanowi około jednej piątej ich ogólnej liczby i zapewne to oni właśnie uczestniczą – jako reprezentanci grupy - w licznych imprezach, w których udział zaznacza w sumie 14% grup, deklarujących podejmowanie wyjazdów zespołowych częściej niż 10 razy do roku.

Tab. 21. Grupowe i indywidualne wyjazdy zagraniczne, podejmowane przez polskich odtwórców w skali roku

Uczestnictwo grupy w eventach zagranicznych odtwórstwa historycznego	
Grupa organizuje takie wyjazdy lub uczestniczy w nich	37,00%
Grupa nie organizuje ani nie uczestniczy w wyjazdach za granicę	63,00%
Częstotliwość wyjazdów uczestników grup odtwórczych na eventy zagraniczne	
uczestniczą więcej niż 3 razy w roku w takich imprezach	5,33%
uczestniczą w nich 3 lub 2 razy w roku	2,67%
uczestniczą 1 raz w roku	16,33%
nie wyjeżdżają za granicę w kontekście tej aktywności	76,00%

Badanie wykazało, że stosunkowo niewielka grupa polskich odtwórców (mniej niż co czwarty) uczestniczy w wyjazdach poza granice kraju w związku z realizacją swojego hobby, a tylko znikomy ich ułamek (nieco więcej niż 5%) uczestniczy w nich ze średnią lub wysoką częstotliwością. Na dzień dzisiejszy związki polskich odtwórców dawniejszej historii jako środowiska z ich odpowiednikami w pozostałych krajach Europy należy określić najwyżej jako średnio intensywne. Polscy odtwórcy nie stanowią zatem aktualnie ważnej grupy klientów dla ewentualnych ofert turystyki wyjazdowej, organizowanych w kontekście imprez żywej historii. Stan ten mógłby jednak ulec zmianie w najbliższych latach, a to ze względu na stopniowe podnoszenie wysokości ich dochodów (po podjęciu przez dzisiejszych studentów stałej pracy) oraz dzięki dalszemu zwiększaniu się ilości imprez żywej historii, regularnie organizowanych w sąsiednich krajach, który to proces powoli postępuje.

Dodatkowo silny wpływ uprawianego hobby na aktywność turystyczna dokumentuje tabela 22., grupująca odpowiedzi na pytanie odnoszące się do tej kwestii:

Tab.22. Związek aktywności turystycznej uczestników (wyjazdy w czasie wolnym, na odpoczynek lub zwiedzanie) z aktywnością w grupie rekonstrukcyjnej

Intensywność związku wyjazdów z tematyką działalności grupy	Odsetek uczestników
większość wyjazdów w czasie wolnym ma związek z tą tematyką	41,67%
mniejsza część takich wyjazdów ma związek z tematyką	45,33%
generalnie brak takiego związku	13,00%

Ze zgromadzonych danych wynika, że uczestnictwo w grupie odtwórczej w znacznym stopniu wpływa na aktywność turystyczną członków grup oraz jej ukierunkowanie (przy czym odnosi się to nie tylko do wyjazdów grupowych, ale i wszystkich pozostałych podróży o charakterze turystycznym). W tym punkcie naszego badania można uchwycić wyraźny wpływ zaangażowania w działalność odtwórczą na zaistnienie motywacji dla uprawiania turystyki kulturowej oraz na jej wyraźne ukierunkowanie, w tym wypadku jako turystyki żywej historii.

Ważnym między innymi z ekonomicznego punktu widzenia wskaźnikiem dla oceny skali turystyki eventowej, ale także turystyki żywej historii, polegającej na podróżowaniu do miejsc odbywania się imprez, jest czas ich trwania i okres przebywania na tych miejscach turystów. W odniesieniu do omawianej grupy wyniki badania w tym zakresie zestawia tabela 23, prezentująca czas trwania głównego eventu tematycznego, traktowanego przez grupę jako kulminacja jej corocznego sezonu działania.

Tab. 23. Czas trwania głównego eventu żywej historii, w którym uczestniczyła grupa

Okres trwania eventu	Odsetek grup
1 dzień	6,00%
2 dni	25,00%
3 dni	39,00%
4 dni:	8,00%
5 dni	10,00%
Więcej niż 5 dni	7,00%
Nie podano:	5,00%

Grupy uczestniczą najczęściej w imprezach żywej historii z elementami odtwórstwa, które trwają trzy lub dwa dni. Także przeciętny czas trwania takiego eventu wynosi nieco mniej niż 3 dni. Z punktu widzenia obowiązujących definicji turystyki i turysty, członków grup odtwórczych, którzy biorą udział w imprezach o takim czasie trwania można określić jako turystów, ponieważ spędzają oni tym samym jeden lub dwa noclegi poza miejscem zamieszkania, natomiast widzów uczestniczących w takiej imprezie można określić jako uczestników turystyki eventowej lub żywej historii albo też odwiedzających, biorących udział w tych formach turystyki, w zależności od tego, jak długo przebywają oni na miejscu odbywania się eventu oraz czy korzystają, czy też nie korzystają z noclegu poza miejscem swojego zamieszkania.

Badanie głównego okresu uczestnictwa członków grup odtwórczych w zjazdach i innych imprezach poza miejscem ich zamieszkania (czyli okresu ich wzmożonej aktywności turystycznej) ograniczyło się do zapytania ich, czy ich wyjazdy mają miejsce 1. wyłącznie w głównym sezonie turystycznym (zdefiniowanym jako czas od początku maja do końca września), 2. głównie w sezonie, a tylko sporadycznie poza nim, lub też 3. mniej więcej równomiernie w sezonie i poza nim. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że tylko 18,67% członków grup ogranicza się w swoich wyjazdach związanych z uprawianiem ich hobby wyłącznie do sezonu, aż dwie trzecie (65,67%) podróżuje w tym kontekście wprawdzie głównie w sezonie, sporadycznie jednak także poza nim, natomiast znacząca grupa 15,76% badanych podejmuje swoje podróże na zjazdy i inne imprezy odtwórstwa mniej więcej równomiernie w sezonie i poza czasem jego trwania, zatem niezależnie od warunków klimatycznych i związanej z nimi sytuacji pogodowej oraz uwarunkowanej nią ilości potencjalnych uczestników danego eventu. Oznacza to z jednej strony generalne „wpisywanie się” uczestników odtwórstwa historycznego w ramy polskiego sezonu turystycznego (w którym organizowanych jest także większość eventów na wolnym powietrzu). Jednocześnie stwierdzenie u bardzo dużej grupy badanych gotowości do podróży poza sezonem, a u znaczącego ich odsetka nawet faktu częstego podejmowania takich podróży, uprawnia do określenia badanego środowiska jako grupy turystów o wysokiej motywacji, rzadziej niż inni uzależniających swoje decyzje o wyjeździe od zwykłych uwarunkowań sezonowych, a raczej od faktu organizacji (i terminów odbywania się) interesujących ich imprez. To upodabnia tę grupę do uczestników kulturowej turystyki eventowej. Fakt ten nie dziwi, jeśli przypomnieć, że aktywność turystyczna odtwórców w znacznym stopniu powiązana jest z konkretnymi eventami o charakterze kulturalnym (w tym wypadku konkretnie: historycznym), co stwierdzone zostało powyżej.

Skalę potencjału tkwiącego w aktywności badanego środowiska, który mógłby zostać wykorzystany dla potrzeb różnych form turystyki kulturowej ujawniają dane zestawione w tabeli 24., która prezentuje częstotliwość ich udziału w pokazach poza zjazdami i innymi eventami „żywej historii”.

Tab.24. Aktywne uczestnictwo członków grup odtwórstwa dawniejszej historii w pokazach historycznych poza zjazdami

Częstotliwość udziału w pokazach	Odsetek osób
przeciętnie przynajmniej raz w tygodniu	1,67%
przeciętnie 2-3 razy w miesiącu	9,67%
przynajmniej raz w miesiącu	13,00%
6-11 razy w roku	24,00%
2-5 razy w roku	32,67%
1 raz do roku lub rzadziej	13,00%
nigdy :	6,00%

Nieco ponad 11 % badanych można określić jako bardzo aktywnych uczestników pokazów, biorących w nich udział przynajmniej 25 razy do roku. Biorąc pod uwagę liczebność całego środowiska, jest to grupa przynajmniej kilkuset osób zamieszkałych mniej więcej równomiernie na terytorium całego kraju, które – jeśli sądzić po aktualnej skali ich aktualnego zaangażowania - praktycznie w każdej chwili byłyby gotowe do udziału w pokazie urozmaicającym pobyt turystyczny w danym miejscu lub zwiedzanie obiektu. Kolejne 37% badanych uczestniczą w tego rodzaju aktywności na tyle często (bo więcej niż raz na dwa miesiące), że organizatorzy turystyki lub administratorzy obiektów historycznych lub muzealnych zapewne bez większego wysiłku mogliby ich pozyskać dla współpracy w organizacji regularnych pokazów podczas stale organizowanych eventów lub mikroeventów na zamówienie dla zainteresowanych grup zwiedzających konkretne obiekty i miejsca.

Aktualny potencjał dla turystyki o charakterze edukacyjnym jeszcze wyraźniej ukazuje skala zaangażowania grup odtwórstwa i ich uczestników w przedsięwzięciach edukacyjnych, realizowanych w szkołach (jak pokazy, lekcje historyczne, dni tematyczne itd.) [Tab. 25].

Tab. 25. Udział grup odtwórstwa i ich członków w przedsięwzięciach edukacyjnych realizowanych w szkołach

Udział grup w przedsięwzięciach edukacyjnych realizowanych w szkołach i muzeach	
Grupa uczestniczyła w ostatnim roku	81,00%
Grupa nie uczestniczyła w ostatnim roku	19,00%
Udział członków grup w przedsięwzięciach edukacyjnych w szkołach i muzeach	
przeciętnie raz na tydzień lub częściej:	1,67%
przeciętnie 1-3 razy w miesiącu	5,67%
6-11 razy w roku:	9,67%
2-5 razy w roku	22,00%
1 raz do roku lub rzadziej:	23,67%
Nie uczestniczy	37,67%

Istniejący potencjał grup odtwórczych jest wprawdzie wykorzystywany dosyć często (cztery piąte tych grup zgłasza taki rodzaj aktywności), jednak jednocześnie badanie ujawniło stosunkowo niewielki poziom uczestnictwa członków grup w tego rodzaju działaniach, jak żywe lekcje historii czy pokazy szkolne albo muzealne. W sumie aż trzy piąte z nich nigdy lub prawie nigdy (bo najwyżej raz do roku) uczestniczą w takich pokazach. Może to być oczywiście spowodowane ich brakiem zainteresowania tą formą aktywności lub w wielu przypadkach brakiem czasu, ale może także wynikać z braku zainteresowania tą formą

edukacji przez same szkoły. Dodatkowo wysoki wskaźnik zaangażowania grup w ten rodzaj działalności w konfrontacji z udziałem w nim stosunkowo niewielkiej liczby członków grup może wskazywać na brak zaangażowania w tę dziedzinę (nazwijmy ją „odtwórstwem edukacyjnym”) grupy jako całości, czyli ograniczenie tego wycinka działalności grupy do pojedynczych osób. Powodem może być między innymi fakt traktowania przez większość odtwórców ich uczestnictwa w grupie tylko jako osobistego hobby i powiązany z tym brak chęci angażowania się w działalność edukacyjną.

Stosunek znacznej grupy odtwórców do zaangażowania w działaniach o charakterze edukacyjnym może zmienić wprowadzenie w szerszym zakresie płatności na rzecz grupy lub samych występujących przez zamawiających pokazy i lekcje (a więc szkoły, muzea i inne instytucje lub przedsiębiorstwa). Ilustracją już istniejącego stanu w zakresie płatnych pokazów o charakterze edukacyjnym jest tabela 26, w której zestawiono dane na temat (wszystkich) pokazów komercyjnych, wykonywanych przez polskie grupy odtwórców dawniejszej historii.

Tab.26. Zaangażowanie grup odtwórstwa dawniejszej historii w pokazy komercyjne

Przeprowadzanie pokazów komercyjnych przez grupy	
Tak, grupa organizuje takie pokazy	79,00%
Nie, grupa nie prowadzi takiej działalności	21,00%
Ilość pokazów komercyjnych w roku wykonywanych przez grupy realizujące je	
Od 1 do 4 w skali roku	44,00%
Od 5 do 10 w skali roku	22,00%
Od 10 do 20 w skali roku	27,00%
Więcej niż 20 w skali roku	7,00%

Zebrane wyniki badania pozwalają na stwierdzenie stosunkowo niewielkiej ilości odpłatnych pokazów; w odniesieniu do badanych grup dominuje sporadyczne angażowanie się w takie działania (rzadziej niż 1 raz w miesiącu). Można zatem przyjąć, iż jak na razie niewielka grupa odtwórców uczyniła tę działalność znaczącym albo chociaż częściowym źródłem swojego utrzymania.

Średni czas trwania pokazu jest ważnym czynnikiem z punktu widzenia potrzeb organizacji turystyki kulturowej. Ma on bowiem wpływ na organizację zwiedzania obiektu (jeśli pokaz ma być przeprowadzony w jej ramach) albo na możliwości włączenia go w konkretny moduł dziennego programu wyprawy kulturowej jako mikroeventu²⁰, lub - ewentualnie - uczynienia z niego osobnego modułu, jako samodzielnego eventu w ramach programu wycieczki. Dane przydatne do stwierdzenia potencjału grup odtwórczych w tym zakresie zawiera tabela 27.

Tab.27. Średni czas trwania pokazu, organizowanego przez grupy odtwórstwa

Przedział czasu trwania	Odsetek grup
do pół godziny	29,00%
od pół godziny do 1 godziny	52,00%
1-2 godziny:	7,00%
dłużej niż 2 godziny	5,00%
nie podano:	7,00%

²⁰ Pojęcie mikroeventu oraz jego rola we współczesnej turystyce kulturowej zostanie wyjaśnione w rozdziale 3

Z informacji uzyskanych od grup odtwórstwa wynika, że ponad 80 procent oferowanych przez te grupy pokazów, lekcji i prezentacji spełnia definicję mikroeventu. To oznacza, że mogłyby one zostać włączone w większe moduły programu wypraw kulturowych, takie jak zwiedzanie miejsc i obiektów. Istnieje zatem możliwość wykorzystania ich przez wspomniane powyżej obiekty i placówki w ramach rozszerzenia swojej oferty edukacyjnej i turystycznej oraz przez organizatorów grup wyjazdowych dla uatrakcyjnienia programu wycieczek bez jego zasadniczej przebudowy.

W przypadku 12% oferowanych pokazów, trwających powyżej jednej godziny, mamy do czynienia raczej z samodzielnymi krótkotrwałymi eventami, które mogłyby zostać wykorzystane przez touroperatorów jako dodatkowe, osobne punkty programu albo przez placówki jako autonomiczne moduły większych przedsięwzięć, np. dni muzealnych, dni tematycznych, Nocy Muzeów, festynów tematycznych, imprez okolicznościowych.

Inna aspekt aktywności członków grup odtwórstwa historycznego, możliwy do wykorzystania w organizacji turystyki, ukazują dane zawarte w tabeli 28. Jest nim ich uczestnictwo w oprowadzaniu turystów po obiektach lub miejscach, mających związek z działalnością grupy:

Tab. 28. Udział członków grup odtwórstwa w oprowadzaniu po obiektach historycznych i muzeach

Skala uczestnictwa w oprowadzaniu	Odsetek osób
tak, w wymiarze minimum 50 godzin w skali roku	2,67%
tak, w wymiarze 31-50 godzin w skali roku	4,33%
tak, w wymiarze 10-30 godzin w skali roku	12,00%
tak, sporadycznie, w wymiarze mniej niż 10 godzin w skali roku	52,67%
nie uczestniczy lub brak danych	28.33%

Z analizy zebranych odpowiedzi wynika, że większość polskich odtwórców (w sumie prawie $\frac{3}{4}$) uczestniczy w oprowadzaniu turystów po obiektach tematycznie związanych z ich działalnością. Jednak są oni do tego angażowani o wiele zbyt rzadko. Przy założeniu, że wycieczki po obiekcie trwają około jednej godziny, tylko jeden na czterdziestu badanych odbył ich 50 lub więcej, co znaczy, że przeciętnie robił to jeden raz w tygodniu, w mniej więcej połowie tego zakresu był zaangażowany kolejny jeden na dwudziestu pięciu, a kilkanaście razy w roku robił to co ósmy. Ponad połowa wykonuje tę usługę tylko sporadycznie. Oznacza to generalnie niemal zupełny brak wykorzystania możliwości, tkwiących w istnieniu i funkcjonowaniu w danym środowisku lokalnym grup odtwórstwa.

Rozdział 3

Aktualne powiązania ruchu odtwórstwa i oferty turystyki kulturowej. Szanse rozwoju współpracy i postulaty integracji odtwórców w różne formy turystyki kulturowej

3.1. Odtwórcy a poszczególne formy turystyki kulturowej

Postępujące rozwarstwienie zainteresowań dzisiejszych turystów wykreowało bardziej trwałe zestawy preferencji w odniesieniu do listy celów podejmowanych przez nich grupowych i indywidualnych wypraw turystycznych, a także oczekiwania w stosunku do programów tych wycieczek i oferowanych podczas nich typów usług. W ten sposób w rosnącym środowisku konsumentów oferty turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s.51-57] wyodrębniło się w ostatnich dziesięcioleciach zróżnicowanie typów popytu, z kolei w odpowiedzi na nie – poszczególne segmenty ofert, coraz bardziej ukierunkowane na

określone cele wycieczek, typy walorów, atrakcji i rodzaje przeżyć oraz moduły usług. Nazywa się je formami turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 65-68; także: Buczkowska, Mikos v. Rohrscheidt, 2009]. Posiadają one typowe dla siebie propozycje wycieczek, odrębne typy usług i preferowane moduły programów, coraz częściej są także obsługiwane przez wyspecjalizowanych touroperatorów. Na podstawie analizy takich ukierunkowanych propozycji wycieczek oraz obserwacji grupy ich najczęstszych uczestników nietrudno także zarysować profil typowego konsumenta oferty poszczególnych form – takie analizy były już podejmowane, a ich wyniki publikowane w literaturze fachowej [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 67-197]. Po zestawieniu wskazanych tam typowych cech uczestników oraz programów wycieczek odpowiadających wyróżnionym formom turystyki kulturowej z wynikami przeprowadzonych badań polskiego środowiska odtwórstwa historycznego, w szczególności w zakresie tych form jego aktywności, które mają bezpośredni związek z turystyką lub mogą zostać wykorzystane w jej organizacji, można teraz podjąć próbę wskazania konkretnych form turystyki kulturowej, które w najwyższym stopniu mogą skorzystać z istnienia i funkcjonowania tego środowiska, a także potencjalnych dziedzin wzajemnej współpracy, wreszcie konkretnych przedsięwzięć, w których może się ona zmaterializować. Dla samych odtwórców wiążą się z tym możliwości dalszej integracji ich środowiska oraz wykorzystania umiejętności i aktywności poszczególnych grup, zainteresowań ich członków, ich wiedzy, pomysłowości i kreatywności w tworzeniu i realizacji programów turystycznych: wypraw, eventów oraz zwiedzania i edukacji w podróży. Dla licznej grupy odtwórców istotny może być także komercyjny aspekt takiej współpracy – zainteresowani ich usługami organizatorzy wycieczek lub instytucje albo obiekty, zlecające im realizację konkretnych modułów programu pobytu grup turystycznych mogą sprawić, że ich dotychczasowe hobby stanie się opłacalną działalnością. Poniżej przedstawione będą najpierw możliwości współpracy turystyki z odtwórcami w ramach poszczególnych form turystyki kulturowej i ich typowych produktów, następnie wyartykułowane zostaną konkretne postulaty, odnoszące się do wskazanych miejsc i sposobów jej realizacji.

Spśród uznanych form współczesnej turystyki kulturowej szczególnie zainteresowane środowiskiem odtwórców historii i – stwierdzonymi na podstawie przeprowadzonego badania - poszczególnymi dziedzinami jego aktywności mogą być:

turystyka historyczna, „turystyka żywej historii” i turystyka archeologiczna [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 150-155]. Odtwórcy mogą urozmaicić program tych podróży o element zetknięcia z żywą historią, i to nie tylko w jej najczęściej eksponowanym aspekcie batalistycznym, ale także ukazując elementy życia codziennego (np. dworskiego, średniowiecznego środowiska miejskiego czy wiejskiego), funkcjonowanie, organizację i technologie dawnego rzemiosła, organizację życia społecznego (przez odgrywanie ważnych dla niego wydarzeń, jak np. festyny, jarmarki i święta, procesy sądowe, turnieje, obrzędowość rodzinną i inne). Oprócz regularnych pokazów elementami programów grupowych wycieczek o charakterze historycznym, szczególnie dla osób uczących się, mogą być zamawiane w obiektach „żywe lekcje historii” z elementami multimedialnego wykładu i żywej prezentacji (animacji), przeprowadzanej przez odtwórców,

popularna turystyka eventowa [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 196]. W jej ramach turyści odwiedzają między innymi eventy tematyczne o charakterze historycznym lub festyny historyczne (dedykowane najczęściej raczej miejscom i ich dziejom, a nie poszczególnym wydarzeniom lub tematom). Grupy odtwórców już teraz kreują najważniejsze atrakcje w ramach licznych takich eventów, a ich pokazy często stanowią rdzeń ich programu i główny magnes turystyczny. Z kolei eventy żywej historii i liczne inne stanowią w działalności licznych grup odtwórczych kulminacje rocznej aktywności, często także rodzaj ich racji istnienia jako zasadniczy element

motywacji do szkolenia, zdobywania wyposażenia lub przygotowywania scenariuszy rekonstrukcyjnych,

turystyka tematyczna, w tym zwłaszcza wyprawy po szlakach tematycznych [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 102-107], ale także ewentualnie inne formy turystyki edukacyjnej. W ramach tej formy turystyki odwiedzanych jest wiele obiektów związanych z wiodącym tematem wyprawy, jak zamki, świątynie, miejsca biograficzne i inne. Turyści nie ograniczają się przy tym do ich zwiedzania i bardzo chętnie rozszerzają swój program pobytu o elementy inscenizacji wydarzeń historycznych, interaktywne pokazy czy nawet kreatywne warsztaty grupowe. Coraz częściej (także pod naciskiem touroperatorów pytających o takie oferty) obiekty historyczne wzbogacają swoją ofertę zwiedzania o ekspozycje lub kioski multimedialne czy prezentacje elektroniczne. Jednak w zapewnieniu interaktywnej rozrywki czy pożądanym elementów atrakcyjnej edukacji bardzo przydatna, a czasem wręcz niezastąpiona może okazać się współpraca lokalnej grupy rekonstruktorów. Mogą oni organizować mikroeventy na zamówienie, regularne pokazy (np. w ustalonych dniach tygodnia lub sezonu), prowadzić zwiedzanie fabularyzowane,

turystyka muzealna [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 77-84]. Formy współpracy przedstawione powyżej w odniesieniu do turystyki tematycznej, w całej rozciągłości mogą być także zrealizowane w nowocześnie prowadzonych i wyposażonych muzeach. Od nich także współcześni turyści oczekują organizacji tematycznych eventów, zwiedzania fabularyzowanego, oraz oferty mikroeventów na zamówienie grupowe.

kulturowa turystyka militarna [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 135-142]. Jej ważnym elementem jest osobiste doświadczenie dawnych technik walki (np. na polu odtwarzanej bitwy albo podczas pokazów pojedynków czy demonstracji posługiwania się bronią i jej działania), ale także życia rycerskiego czy żołnierskiego w dawnych czasach (w polu, w grodach, zamkach czy fortecach), elementów szkolenia, organizacji wojskowej. Takie elementy mogą zostać zrealizowane przez grupy odtwórców lub ich pojedynczych członków,

Ponadto elementy odtwórstwa historycznego mogą we współpracy z realizującymi je grupami lub ich członkami zostać wykorzystane w **turystyce dziedzictwa kulturowego** (jako mikroeventy) i w **turystyce miejskiej** (jako samodzielne regularne eventy tematyczne, elementy festynów lub mikroeventy). W tej ostatniej możliwe jest także wykorzystanie uczestników grup odtwórstwa historycznego w zwiedzaniu koordynowanych tras miejskich [Mikos v. Rohrscheidt 2009b, s. 122] oraz w zwiedzaniu fabularyzowanym – jednak w części miast, ze względu na obowiązujące prawo (Ustawa o usługach turystycznych), usługa reenactorów musiałaby być oferowana w powiązaniu z udziałem w spacerze licencjonowanego przewodnika, lub też jeden z odtwórców musiałby posiadać takie uprawnienia.

Postulaty w odniesieniu do dalszej współpracy środowiska odtwórstwa historycznego i turystyki

Postulaty sformułowane na podstawie przeprowadzonego badania oraz publikowanych wcześniej analiz dotyczących form turystyki kulturowej i oczekiwań jej konsumentów oraz organizatorów zostały przedstawione w trzech grupach, w zależności od ich adresatów: najpierw te odnoszące się do samych odtwórców, następnie (najliczniejsza grupa) do administratorów i opiekunów miejsc i obiektów historycznych oraz placówek kulturalnych, wreszcie do organizatorów wypraw kulturowych.

Postulaty skierowane do środowiska odtwórstwa historycznego

Modyfikacja zasad działania i modułów istniejących **portali internetowych grup odtwórstwa dawnej historii**, w tym wyraźne wydzielenie segmentu odtwórstwa dziejów dawniejszych jako całości, a nie tylko jako ruchu rycerskiego. Prowadzony fachowo, interaktywny i regularnie aktualizowany ogólnopolski portal środowiskowy już istnieje [Bagrit 2010] gromadząc informacje o miejscach i terminach odbywania się eventów żywej historii i ich tematyce, a także o grupach, ich profilach oraz specjalizacji historycznej. Pożądanym novum, sprzyjającym kontaktom ze środowiskiem organizatorów turystyki kulturowej byłoby wprowadzenie zestandaryzowanych (i w miarę możliwości weryfikowanych) informacji o ofercie komercyjnej grup oraz o poziomie ich pokazów. Portal mógłby posiadać moduł nie tylko kalendarium, ale także elektronicznego atlasu imprez i środowisk kreatorów „żywej historii”, z mapami umożliwiającymi lokalizację grup (takie już istnieją na wzmiankowanym portalu) ale także z mapami prezentującymi lokalizację odbywających się imprez, połączonymi z ich bliższymi opisami, zawierającymi terminy i tematykę oraz program, z mapami obiektów, przy których działają grupy rekonstrukcji i w których można zamówić pokazy, lekcje i warsztaty realizowane przez nie, mapami szlaków turystycznych, w ramach których w sezonie turystycznym czy poza nim regularnie występują grupy odtwórców lub też można zamówić ich usługi. Częste aktualizowanie takiego portalu, pozycjonowanie go w zasobach sieci oraz regularne informowanie w ramach aktualizacji wszystkich zapisanych użytkowników (odbiorców newsletterów) o aktualnych wydarzeniach oraz o nowych grupach stworzyłoby z niego najskuteczniejsze narzędzie informacji zewnętrznej o środowisku i wszystkich organizowanych przez nie imprezach. Jednocześnie, poza możliwością nawiązywania kontaktów wzajemnych, która już istnieje, samym grupom taki zmodernizowany portal otworzyłby możliwość podejmowania liczniejszych wspólnych przedsięwzięć, **organizowanie wspólnymi siłami eventów „żywej historii” w okolicach, gdzie ich dotąd nie ma**. Portal z zaawansowaną wyszukiwarką, zaopatrzoną np. w formularz poszukiwanych usług, może także stać się miejscem znajdowania partnerów i składania zamówień przez obiekty i placówki kulturalne, organizatorów lokalnych imprez historycznych, szkół, a zwłaszcza touroperatorów, szukających nowych, atrakcyjnych elementów programów dla swoich wycieczek. Punktem wyjścia dla takiego portalu może być wspomniana, profesjonalnie prowadzona strona internetowa Roberta Bagrita [Bagrit 2010], w której przypadku wystarczyłoby uzupełnienie zamieszczanych tam informacji o wskazane moduły.

Aktywna postawa grup odtwórstwa, w szczególności ich liderów i koordynatorów, w dziedzinie **poszukiwania i nawiązywania kontaktów** z dwoma środowiskami, stanowiącymi w ich przypadku pomosty do włączenia się w organizację i realizację turystyki. Są to 1. administratorzy i opiekunowie miejsc i obiektów historycznych oraz muzeów, 2. organizatorzy wycieczek w ramach różnych form turystyki kulturowej, w szczególności tych wskazanych w podrozdziale 3.1. Oni to muszą najpierw wiedzieć o istnieniu i profilu konkretnych grup odtwórstwa na swoim terenie (w wypadku grupy 1) lub na obszarze, do którego kierują swoje grupy wycieczkowe (grupa 2), następnie powinni być przekonani o poziomie realizacji rekonstrukcji czy o wartości scenariuszy pokazów i jakości ich realizacji, wreszcie powinni rozporządzać spolegliwym kontaktem i mieć okazję przekonania się o rzeczywistych możliwościach realizacji ewentualnych zleceń. W myśl oczywistej zasady każdej wymiany, by upubliczniać posiadane walory i ofertę, do pozyskania partnerów i klientów grupy powinny

wykorzystywać nie tylko dobrze przygotowane zestawienia i opisy swoich usług komercyjnych, znajdujące się na ich oficjalnych portalach internetowych, ale także powinny regularnie zwracać się z listami intencyjnymi do obiektów i touroperatorów, zapraszać ich przedstawicieli na spotkania grup czy ich pokazy, organizować bezpłatne specjalne pokazy dla potencjalnych kontrahentów. Z kolei po zrealizowaniu pierwszych wspólnych przedsięwzięć (np. pokazu dla grupy wycieczkowej na miejscu historycznym, mikroeventu lub zwiedzania fabularyzowanego w obiekcie historycznym lub w placówce muzealnej) liderzy grup powinni zadbać o najprostsze formy sformalizowania współpracy, jak (niezobowiązująca) umowę ramową, na podstawie której kontrahent może bez obawy o zmiany zasad sięgnąć po oferty grupy w każdym późniejszym terminie. Powszechne doświadczenie branży turystycznej uczy, że zadowolony kontrahent zawsze najpierw sięga po ofertę tego, którego zna i którego warunków jest pewien, niż poszukuje kogoś innego.

3.2.2. Postulaty skierowane do administratorów atrakcji turystycznych oraz koordynatorów lokalnych i regionalnych produktów turystycznych

Wykorzystanie potencjału grup odtwórczych dla **eventyzacji szlaków kulturowych**, stanowiących rozwinięte i koordynowane systemy penetracji turystycznej. Postulat ten został na podstawie międzynarodowej literatury dotyczącej szlaków kulturowych wyartykułowany przez autora niniejszego opracowania [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, s. 65], który przytacza też konkretne przykłady istniejącej współpracy [s. 185, 214]. Jednocześnie jego wnioski sformułowane na podstawie badań potencjału i oferty polskich regionalnych szlaków tematycznych [s. 326n] wskazują na potrzebę znacznego rozszerzenia ilości eventów tematycznych w ich przestrzeni. W tej dziedzinie koordynatorzy szlaków - o ile tylko ich deklarowana tematyka wiąże się z działalnością odtwórców - mogliby i powinni sięgnąć po potencjał „eventyzacyjny”, tkwiący w funkcjonowaniu na ich terenie, w możliwościach i chęci zaangażowania przedstawicieli tego środowiska. Niezależnie od istniejących szlaków grupy odtwórstwa mogą być zapraszane do współpracy w kreowaniu i realizacji lokalnych eventów kulturalnych o tematyce historycznej, na przykład „dni miast”, oprawy artystycznej i warstwy edukacyjnej okrągłych rocznic i jubileuszów wszędzie tam, gdzie jeszcze nie skorzystano z tej możliwości.

Włączanie grup odtwórstwa dawniejszej historii w proces **eventyzacji obiektów** (jak muzea, obiekty historyczne) poprzez kreowanie samodzielnych regularnych imprez, które uatrakcyjniają ich ofertę i czynią je celami wyjazdów turystów eventowych i wycieczek zainteresowanych turystyką żywej historii, a jednocześnie stanowią ważny element promocji samej placówki [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 391-392]. Istotą tego działania jest organizowanie w konkretnych obiektach i placówkach, obok ewentualnie już funkcjonujących wielkich eventów dorocznych, dodatkowej grupy regularnych eventów „obiektowych” trwających krócej i posiadających mniejszą skalę, które odbywałyby się częściej niż te pierwsze lub w innych terminach, w tym także poza głównym sezonem turystycznym. Możliwości takiej współpracy były już opisywane, są w Polsce także przykłady zaangażowania lokalnych grup odtwórczych w taką eventyzację konkretnej placówki kulturalnej; dla Zamku-Muzeum w Łęczycy prezentuje je Kopalak [2007, s. 187]. Dla obiektów militarnych (a metryka wielu z nich sięga poza wiek XIX, mogłyby więc stać się terenem działania analizowanego środowiska) postulaty takiej eventyzacji przedstawia Mikos v. Rohrscheidt [2009a, s. 40], z kolei wiele jeszcze starszych obiektów obronnych już teraz można określić jako miejsca lub ośrodki „żywej historii”, jak to potwierdza analiza zagospodarowania i

oferty niektórych polskich zamków [Mikos v. Rohrscheidt 2010c, s.112n], przy czym obok często nadmiernie eksponowanego aspektu militarnego w licznych obiektach, posiadających długą i pełną ciekawych epizodów historię tematem wiodącym takich imprez mogą być wydarzenia opisane w ich dziejach, jak wielkie zjazdy, traktaty polityczne, legendarne zbrodnie, rekonstruowane z dbałością o szczegóły historyczne śluby, pogrzeby czy inne fakty z biografii znanych postaci historycznych, które miały tam miejsce. Rozszerzanie tego rodzaju oferty turystyczno-kulturowej powinno odbywać się z zaangażowaniem środowisk odtwórczych, może zresztą (co także ma już miejsce) prowadzić także do powstawania nowych grup reenactorów. Podstawą do twierdzenia o zainteresowaniu tego środowiska lokalnymi eventami jest stwierdzona w trakcie przeprowadzonego badania znaczna aktywność o charakterze lokalnym i gotowość do działania także poza ramami sezonu.

Możliwości wykorzystania odtwórców dawniejszej historii istnieją także w segmencie kulturowej turystyki militarnej. Może się to dokonać w ramach intensywnej **eventyzacji miejsc historycznych**, które w ten sposób staną się atrakcjami turystycznymi nie tylko na czas wielkich rocznic, ale na przykład w każdy weekend sezonu turystycznego. Odgrywanie epizodów bitewnych może być głównym elementem zwiedzania historycznego pola bitwy. Z kolei rekonstrukcja historycznych (i przekazanych przez kronikarza) elementów potyczki z użyciem historycznych technik lub choćby pokazy sprawności bojowej mogą urozmaicać pobyt grupy turystycznej w takim miejscu. Pokazy turniejowe, odbywające się w niektórych polskich zamkach nie muszą się ograniczać do ich murów, lecz mogą zostać rozwinięte o elementy bitewne i przeniesione w swoje naturalne i historycznie potwierdzone środowisko - na pole dawnej bitwy. Odtwórcy dawniejszej historii mogą odegrać także istotną rolę w pożądanym procesie kreowania mikroeventów w najstarszych (grody), średniowiecznych (zamki) i nowożytnych (twierdze wzniesione do XVIII wieku) obiektach obronnych [Mikos v. Rohrscheidt 2009a, s. 40].

Wykorzystanie umiejętności i gotowych ofert odtwórców do **tworzenia mikroeventów** na zamówienie. Mikroevent to krótka, trwająca mniej więcej od 10 minut do jednej godziny impreza dla turystów, organizowana na zamówienie grupowe albo pozostająca w zwykłej ofercie zwiedzania miejsca lub obiektu, mająca związek z jego historią albo charakterem [Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 389]. Wprowadzenie mikroeventów (w formie na przykład krótkich pokazów walk, odgrywanych na żywo scen z życia codziennego, krótkich kreatywnych warsztatów dla grup zwiedzających) do oferty obiektów historycznych i placówek muzealnych daje możliwość skorzystania z potencjału odtwórców w ramach innych form turystyki kulturowej, poza turystyką eventową i turystyką żywej historii. Popyt na mikroeventy istnieje w nowoczesnej turystyce, a ich konkretne zastosowanie zostało już w fachowej polskiej literaturze opisane: w stosunku do obiektów [Stasiak 2007, s. 125 (scenariusze); Mikos v. Rohrscheidt 2010a, s. 389] szlaków turystycznych [Mikos v. Rohrscheidt 2010b, s. 65, 185, 265, 281, 292, 362] oraz turystyki miejskiej, a w jej ramach lokalnych tras zwiedzania [Mikos v. Rohrscheidt 2009b, s. 122].

Wykorzystanie szerszego grona odtwórców w liczniejszych miejscach i z większą częstotliwością w różnego rodzaju płatnych **„lekcjach historycznych” i dłuższych pokazach na zamówienie**, mających charakter edukacyjny. Możliwości szerokiego zaangażowania tego środowiska i wykorzystania typowych dla niego technik działania oraz umiejętności odtwórców w różnych sferach edukacji historycznej zostały już szczegółowo opisane [Górewicz 2009]. Tymczasem - w świetle prezentowanych

wyżej wyników naszego badania - należy stwierdzić, że wciąż jeszcze tylko niewielka grupa polskich odtwórców dawniejszej historii wykonuje odpłatne pokazy o charakterze edukacyjnym.

Z punktu widzenia turystyki kulturowej korzystne byłoby uzgadnianie przez zarządzających obiektami i placówkami kulturalnymi (jak muzea, obiekty historyczne, skanseny) ze współpracującymi grupami reenactorów scenariuszy gotowych „lekcji” historycznych, dłuższych warsztatów grupowych oraz pokazów interaktywnych (uwzględniających udział zwiedzających), przy jednoczesnym wprowadzeniu w szerszym zakresie odpłatności za realizację tych scenariuszy. Stanowiłyby one dodatkowe, możliwe do zamówienia atrakcje dla turystów i jednocześnie ważne elementy w zwiedzaniu szlaków i tras turystycznych oraz tych obiektów. Płatność mogłaby także następować ze strony przedsiębiorstw (np. biur podróży) zamawiających takie imprezy dla grup swoich klientów, uczestników wycieczek. Pociągnęłoby to za sobą znaczące zwiększenie liczby przedsięwzięć tego rodzaju, a także szybkie rozwinięcie i urozmaicenie tej oferty ze strony odtwórców. Przy wprowadzeniu płatnej formy współpracy cały szereg dotychczas niewykorzystanych możliwości grup odtwórstwa może stać się dostępny dla zleceniodawców ze sfery udostępniania kultury i z branży turystycznej. Tkwi w nich znaczny potencjał w dziedzinie rozwijania i zwiększania atrakcyjności oferty turystyki edukacyjnej, tematycznej, żywej historii, archeologicznej, eventowej, a także muzealnej. Aktywność i umiejętności odtwórców mogą także w najbliższej przyszłości zostać wykorzystane w edukacyjnych segmentach parków tematycznych, które w zachodniej Europie stanowią największą konkurencję dla muzeów i - prędzej czy później - pojawią się także w Polsce, kraju o licznej populacji i stopniowo rosnącym poziomie dochodów.

Wykorzystanie członków grup odtwórstwa w **zwiedzaniu fabularyzowanym** obiektów i miejsc historycznych oraz placówek muzealnych o tematyce zbieżnej z ich zainteresowaniami i aktywnością. Do obiektów takich należą m. in. muzea i rezerваты archeologiczne, tematyzowane w historii dawnej muzea historyczne (jak Muzeum Początków Państwa Polskiego czy Muzeum Pierwszych Piastów z jego filiami), niektóre muzea regionalne, posiadające wystawy z zakresu dawniejszej historii okolicy, rekonstrukcje grodów średniowiecznych, muzea w historycznych obiektach obronnych (np. zamkach) i rezydencjonalnych (pałacach), w dawnych klasztorach, starszych twierdzach, wzniesionych w XVI-XVIII wieku, niektórych parkach etnograficznych, posiadających znaczniejsze kolekcje obiektów z okresów dawniejszych (XVII-XVIII wiek). Z powodu ukierunkowania i rodzaju ich aktywności wielu członków grup odtwórstwa to osoby dobrze lub nawet bardzo dobrze znające cele i tematykę działalności danej placówki lub historię obiektu, dodatkowo mające doświadczenie w występowaniu przed ludźmi. Posiadają oni także ubiór i wyposażenie, które umożliwiają im wcielenie się w role historycznych mieszkańców lub nawet konkretnych postaci bohaterów wydarzeń, co daje okazję do wprowadzenia w ofertę obiektów i placówek zwiedzania fabularyzowanego, dobrze odbieranego przez współczesnych turystów kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt 2008, s. 352-353; 2010a, s. 389-390], w tym przede wszystkim przez grupy odbywające wycieczki tematyczne i edukacyjne. Z drugiej strony w bardzo licznych polskich obiektach stwierdza się brak merytorycznego personelu, mogącego fachowo poprowadzić zwiedzanie [Nowacki 2007, s.100]. Często także ci, którzy oprowadzają turystów, nie są przygotowani, by robić to w sposób atrakcyjny i odpowiadający ich oczekiwaniom. W wielu miejscach i obiektach, gdzie brak zawodowych przewodników etatowych, oprowadzanie mogliby (przynajmniej w sezonie turystycznym) realizować wybrani i przygotowani do tego merytorycznie członkowie grup rekonstrukcyjnych w formie fabularyzowanej. Wprowadzenie takiej usługi do oferty obiektu, zlecenie członkom

lokalnej grupy odtwórstwa tych czynności i opłacanie ich z pieniędzy wpłacanych przez zamawiającą ją biura podróży oraz grupy zwiedzających na podstawie umowy-zlecenia z placówką jest zgodne z prawem (w tym nie łamie Ustawy o usługach turystycznych i rozporządzeń o pracy przewodników i pilotów wycieczek), nie stanowi także finansowego obciążenia obiektu, natomiast poszerza jego ofertę o atrakcyjny dla wielu zwiedzających moduł.

3.2.3. Postulaty skierowane do organizatorów turystyki kulturowej

Rosnące środowisko polskich oferentów wypraw kulturowych powinno w szerszym zakresie **realizować** formułowane od dłuższego czasu na podstawie globalnych badań popytowych **postulaty nowoczesnej turystyki, zawierające się w skrótovej maksymie „3xE”** (entertainment, education, excitement). Jeśli nie chcą oni rozmijać się z oczekiwaniami swoich potencjalnych klientów, powinni takie właśnie elementy znacznie częściej uwzględniać w konstrukcji swojej oferty (a więc w programach wycieczek) jako samodzielne moduły atrakcyjnej edukacji czy interaktywnej tematycznej rozrywki, umożliwiające osobiste „przeżycie” historii. Może się to dokonywać m. in. przez: 1. włączanie grup odtwórców i oferowanych przez nich scenariuszy (występów, pokazów) bezpośrednio w programy wycieczek tematycznych 2. jak najczęstsze korzystanie w zwiedzanych obiektach z istniejących elementów żywej prezentacji (ożywiania historii) i 3. domaganie się takiej oferty od obiektów oraz muzeów które jeszcze jej nie proponują, przez co wykreują na nie popyt, na który te ostatnie będą musiały wcześniej czy później zareagować. Nie należy się obawiać, czy polski turysta kulturowy zaakceptuje takie elementy wycieczki i skorzysta z nich – nie ma bowiem żadnych przesłanek do oczekiwania, że miałby on nie przyjąć z zadowoleniem tego, co od lat sprawdza się w zachodniej części Europy w turystyce żywej historii, a także w coraz liczniejszych parkach tematycznych. W tej popytotwórczej funkcji nikt inny polskich touroperatorów nie zastąpi: do nich właśnie, jako do dostawcy masowych konsumentów turystyki i głównych (pierwszych?) adresatów ich oczekiwań należy formułowanie wymagań w ich imieniu.

Wykreowanie oferty turystycznej dla reenactorów. Ich środowisko może być traktowane jako potencjalna, tematycznie ukierunkowana grupa konsumentów turystyki żywej historii lub eventowej. Przeprowadzone badanie wykazało, że polscy odtwórcy to dobra grupa potencjalnych turystów: po pierwsze są oni już teraz ponadprzeciętnie aktywni turystycznie, po drugie, niekoniecznie ograniczają swoją aktywność podróżniczą do sezonu turystycznego. Touroperatorzy czynni w dziedzinie turystyki kulturowej mogą zatem organizować dla nich wyjazdy na wielkie eventy żywej historii, zapraszając do udziału w nich przez portale internetowe i inne środowiskowe kanały informacji. Potencjał takich specjalistycznych wypraw jest wprawdzie ograniczony, bo polscy odtwórcy przywykli do samodzielnego organizowania sobie wyjazdów, indywidualnie lub w grupie, Niemniej organizator wypraw eventowych może (1) prowadzić w tym środowisku akcję promocyjną, szukając pojedynczych członków grup, które jako całość nie wybierają się na konkretny event, może także (2) organizować wyprawy na eventy żywej historii za granicę (jak stwierdzono w przeprowadzonym badaniu tylko niewiele grup i również niewielka część ich członków jeździ za granicę w kontekście swojego hobby), wreszcie (3) może podjąć się organizacji wypraw po dobrze zorganizowanych szlakach i/lub obiektach w Polsce lub za granicą, gdzie grupy odtwórcze współpracują w organizacji mikroeventów lub w prowadzeniu zwiedzania fabularyzowanego. Ten ostatni rodzaj wycieczek mógłby jednocześnie spełnić rolę inspiracji i edukacji w

stosunku do samych reenactorów, bo w ich trakcie mogą oni dowiedzieć się, co i jak robi się już gdzie indziej i poszukać możliwości zorganizowania podobnych imprez lub pokazów, czy też wdrożenia podobnych modeli współpracy u siebie, na czym skorzysta polska oferta turystyczna. W stale rosnącym segmencie indywidualnej turystyki kulturowej któryś z polskich touroperatorów mógłby pokusić się także o zorganizowanie niszowej oferty dla polskich odtwórców w postaci pakietów turystycznych z możliwością np. czynnego zaangażowania się w odbywające się imprezy. Wymaga to jednak intensywnego kontaktu zarówno z polskimi odtwórcami, jak i z organizatorami tych eventów.

Zakończenie

Przeprowadzone badanie i jego analiza umożliwiło uzyskanie reprezentatywnej odpowiedzi na szereg pytań, odnoszących się do społecznego milieu odtwórców dawniejszej historii, profilu typowego członka środowiska, aktywności turystycznej polskich odtwórców dawniejszej historii a także licznych innych pól ich działalności, mających bezpośredni lub pośredni związek z turystyką kulturową. Uzyskano cenne informacje na temat aktualnego potencjału tego środowiska, który może być spożytkowany dla rozwijania i unowocześniania oferty turystyki kulturowej. Na podstawie tych analiz wskazane zostały te formy i typy produktów turystyki kulturowej, które mogą najwięcej skorzystać na aktywności reenactorów, sformułowano także postulaty odnoszące się do konkretnych działań możliwych i pożądaných ze strony organizatorów turystyki, koordynatorów szlaków turystycznych, administratorów obiektów, uwzględniających włączenie odtwórców i kreację nowych produktów turystyczno-kulturowych lub pożądaných modułów produktowych we współpracy z tym środowiskiem. Postulaty te odnoszą się także do samego środowiska odtwórców i mają na uwadze ich otwarcie na współpracę z turystyką oraz lepszą ekspozycję ich potencjału i stworzenie na jego podstawie konkretnej oferty tematycznej. Są wreszcie i takie wnioski, które mogą zostać wykorzystane przez organizatorów turystyki przy tworzeniu oferty tematycznej dla odtwórców jako konsumentów usług turystycznych.

Zakres zaprezentowanego tu badania został z założenia już na wstępie ograniczony tylko do środowiska odtwórców historii dawniejszej. Oznacza to, że zarówno pozyskana na jego podstawie wiedza o badanym środowisku, jak i wnioski wyciągnięte z analizy jego wyników tylko na zasadzie analogii i z dużą ostrożnością mogą być ekstrapolowane na drugą główną grupę polskich odtwórców: środowiska rekonstrukcji historycznych nowszej i najnowszej historii (XIX i XX wieku). Oczywiście w tym kontekście wydaje się zatem wniosek końcowy: że równie pożytecznym i pożądanym z punktu widzenia polskiej oferty turystyki kulturowej byłoby przeprowadzenie w najbliższym czasie opartych na tych samych założeniach i podobnych w swej skali badań tej właśnie drugiej wielkiej grupy odtwórców. Otwartymi kwestiami, posiadającymi kapitalne znaczenie dla współpracy na rzecz turystyki kulturowej i nadal czekającymi na rzetelne i całościowe zbadanie wydają się być także: ustalenie rzeczywistego polskiego popytu na imprezy turystyki eventowej, w tym historycznej, a także stopnia uświadomienia pilnej potrzeby zasadniczej modyfikacji oferty turystycznej oraz gotowości na podjęcie współpracy dla tworzenia nowych produktów, odpowiadających oczekiwaniom dzisiejszego turysty ze strony instytucji prowadzących, opiekunów i administratorów muzeów, obiektów i miejsc historycznych.

Literatura:

Bogacki M., 2006, *Historical reenactment jako nowy sposób prezentacji przeszłości*, „Do Broni! Magazyn rekonstrukcji historycznych” Nr 4, s. 34-37

- Bogacki M., 2008a, *Rola działań odtwórczych i rekonstrukcyjnych w procesie upowszechniania wiedzy historycznej* [w:] W. B. Łach (red.) *Polska myśl wojskowa na przestrzeni dziejów, IX Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości*, Olsztyn, s. 304-319
- Bogacki M., 2008b, *Wybrane problemy odtwórstwa wczesnośredniowiecznego w Polsce. Zagadnienia ogólne i próba charakterystyki środowiska* [w:] M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.) *Kultura ludów Morza Bałtyckiego*, t. II, *Nowożytność i współczesność*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, s. 219-269.
- Bogacki M., 2010, *O współczesnym „ożywianiu” przeszłości – charakterystyka odtwórstwa historycznego*, „Turystyka Kulturowa” Nr 4-6, s. 39-62
- Buczowska K., 2008, *Turystyka Kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Wyd. AWF Poznań, Poznań.
- Buczowska K., Mikos v. Rohrscheidt A. (red.), 2009, *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Wyd. AWF Poznań, Poznań
- Górewicz I., 2009, *Profesjonalizacja odtwórstwa historycznego, Wystawy edukacyjne jako poszerzenia instrumentarium popularyzacji historii*, [w:] M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.), *Gospodarka Ludów Morza Bałtyckiego*, t. I, *Starożytność i średniowiecze*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, s. 341-365.
- Kwiatkowski P. T., 2008, *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Wyd. Scholar, Warszawa (Rozdział: *Rekonstrukcje historyczne jako sposób doświadczania przeszłości*, s. 110-185).
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. Milenium, Gniezno
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2009a, *Polska: największe muzeum fortyfikacji na wolnym powietrzu w aspekcie rozwoju turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” Nr 2, s. 27-52.
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2009b, *Nowoczesne trasy miejskie jako forma prezentacji historii i kultury oraz oferta turystyczna*, [w:] A. Stasiak (red.) *Kultura i turystyka. Wspólnie zyskać!*, Wyd. WSTH, Łódź, s. 95-126
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010a, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd.2 rozszerzone, Wyd. KulTour.pl, Poznań,
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010b, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Wyd. Proksenia, Kraków
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010c, *Obiekty obronne okresu średniowiecza w Polsce jako destynacje i atrakcje turystyki kulturowej*, „*Ido. Ruch dla kultury. Movement for Culture*”, t. 10, s.201-117
- Nowacki M., 2007, *Analiza stanu atrakcji turystycznych w Polsce. Muzea i obiekty paramuzealne. Segmentacja rynku*, [w:] A. Stasiak (red.) *Turystyka i kultura. Razem czy oddzielnie*, Wyd. WSTH, Łódź, s.96-113
- Nowacki M., 2009, *Aktualne tendencje na rynku atrakcji dla odwiedzających*, [w:] A. Stasiak (red.), *Kultura i turystyka. Razem, ale jak?*, Wyd. WSTH, Łódź, s.267-284
- Rojek K., 2009, *Znaczenie pamiątek i rekonstrukcji historycznych epoki napoleońskiej w Polsce dla rozwoju turystyki kulturowej (historyczno-biograficznej)*, „Turystyka Kulturowa” Nr 5, s. 4-27
- Stasiak A., 2007, *O potrzebie rewolucji w polskim muzealnictwie*, [w:] A. Stasiak (red.) *Turystyka i kultura. Razem czy oddzielnie*, Wyd. WSTH, Łódź, s.115-134
- Steinecke A., 2007, *Kultur-tourismus. Marktstrukturen, Fallstudien, Perspektiven*, Wyd. Oldenbourg, München/Wien

Wykorzystane portale internetowe:

- Bagrit 2010, *Roberta Bagrita Wielkie Spisywanie - Serwis Ruchu Rekonstrukcyjnego i Odtwórczego*, www.bagrit.pl (dostęp: 7.11.2010)
- Do Broni! 2010, *do.broni.pl, portal historii ożywionej* www.dobroni.pl (dostęp 8.11.2010)
- FREHA 2010, *FREHA – Forum Rekreacji Historycznych*, www.freha.pl (dostęp 7.11.2010)

Revivers of ancient history versus leisure time trips. The profile of Polish members of the “historical reenactment” movement and their potential for cultural tourism development

The article deals with participants of living history reenactments and their activity in the context of interests, needs and cultural tourism organization. After pointing out to the most important issues connected with historical reenactment and to Polish publications on the subject, the author presents, on the basis of a survey, the profile of the group members taking up this area of cultural activity and the range of their activity with regard to educational sphere and directly to tourism. In the last part of the study, the author shows the possibilities standing in front of Polish tourist-cultural offer, relying on the potential of the reenactment groups. Finally, suggestions concerning the integration of the possibilities with the offer are formulated.